

המכון לאסטרטגיה ציונית
THE INSTITUTE FOR ZIONIST STRATEGIES

חמשוש ישראלי

המתווה המעשי לסוף שבוע ארוך בישראל

יאיר ברלין, איתן ירדן,
אביעד הומינר ואריאל פינקלשטיין

פרויקט "שביל הזהב"

פברואר 2016

שבט תשע"ו

המכון לאסטרטגיה ציונית הוא גוף עצמאי הפועל למען שמירת צביונה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל על פי עקרונות מגילת העצמאות. המכון פועל לשמירת זכויות האדם במדינת ישראל ברוח עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל. המכון פועל למען הידוק הקשר בין יהודי התפוצות למדינת ישראל על פי ערכי הציונות. המכון עוסק בעריכת מחקרים, כתיבת תכניות והגשתן, הדרכת מנהיגים צעירים, ייזום כינוסים, סמינרים, סיורים ופעילויות אחרות למען חיזוקה של מדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי.

The Institute for Zionist Strategies is an independent non-partisan organization dedicated to the preservation of the Jewish and democratic character of the state of Israel, according to the principles of Israel's Declaration of Independence.

The Institute strives to promote human rights within Israel in the spirit of the principles of freedom, justice, integrity, and peace as prescribed by the Jewish Heritage.

The Institute strives to fortify the bond between the Jews in the Diaspora and the state of Israel, according to the values of Zionism.

The Institute engages in research, formulation and advancement of programs, training of young leadership, organization of policy conferences, seminars, and field study missions, and in other activities to strengthen the State of Israel as the National Homeland of the Jewish People.

רחוב עם ועולמו 8, מיקוד: 9546306 ירושלים
8 Am Veolamo St., 9546306 Jerusalem
Tel. +972 2 581 7196; Fax: +972 2 532 2422
info@izs.org.il; www.izs.org.il

תוכן עניינים

4.....	תקציר
7.....	הקדמה
9.....	1. פרק א: סקירה חוקית-היסטורית
9.....	1.1. ימי המנוחה בישראל
11.....	1.2. ההצעות להנהגת שבתון ביום ראשון
19.....	2. פרק ב: שבתון ביום ראשון - ניתוח כלכלי-חברתי
19.....	2.1. מבוא
20.....	2.2. התוצר והשכר
22.....	2.3. חינוך
24.....	2.4. מסחר
25.....	2.5. סחר חוץ
27.....	2.6. תיירות
28.....	2.7. תחבורה
29.....	2.8. רווחה ופנאי משפחתי
30.....	2.9. השפעות מגזריות
32.....	2.10. תרבות וספורט
33.....	3. פרק ג: שבתון ביום ראשון - ההשפעה על צביון השבת
38.....	4. פרק ד: שבתון ביום ראשון - מיפוי עמדות
38.....	4.1. מבוא
38.....	4.2. גופים וארגונים מתנגדים
41.....	4.3. גופים וארגונים תומכים
43.....	4.4. עמדת הציבור
48.....	4.5. סיכום
51.....	5. פרק ה: הצעה חדשה - שבתון ביום שישי
51.....	5.1. מבוא
52.....	5.2. ניתוח כלכלי
55.....	5.3. חינוך
58.....	5.4. תרבות וספורט
61.....	5.5. החברה המוסלמית והחברה הדרוזית
62.....	5.6. השפעות נוספות
64.....	נספח
66.....	ביבליוגרפיה

תקציר

הרעיון לקביעת יום שבתון נוסף במדינת ישראל עלה בשיח הציבורי ובכנסת מספר פעמים מאז שנת 2000, כאשר באופן מסורתי, המבקשים להנהיג יום שבתון נוסף במשק התמקדו ביום ראשון. ההצעה הרצינית ביותר שהונחה על הפרק ביקשה להפוך את יום ראשון ליום שבתון כאשר שעות העבודה של יום זה יושלמו בעיקר ביום שישי שיהווה יום עבודה חלקי, ובהוספת חצי שעת עבודה לכל אחד מהימים שני עד חמישי. תומכי המהלך העלו מספר טיעונים מרכזיים: לטענתם, המהלך יחזק את הכלכלה הישראלית בשל התאמת ימי החופשה למשקים המערביים בעולם, יחזק את ענפי התרבות, הספורט והתיירות ויאפשר הצגת פתרונות באשר להסדרים הנוגעים למעמד הדתי של יום השבת.

כותבי נייר עמדה זה סבורים כי הטיעונים בדבר היכולת של ההצעה לקדם הסדר מחודש באשר למעמד השבת בישראל מופרזים. ייתכן אמנם שבתוך מהלך של הסדר כולל לגבי מעמדה של השבת תאפשר הצעה מסוג זה להקלות כמה עוקצים מתוך המחלוקת, אולם, במבט כללי על סוגיית השבת נראה שאין לראות בהצעה זו יותר מאשר כלי עזר אפשרי לכך אך לא הכרחי, בעוד הדגש המרכזי בהסדר המחלוקת על השבת צריך להיות מופנה לכך שיושג הסדר שבתוך גבולות השבת עצמה יספק את הצדדים השונים.

באשר לטיעונים הכלכליים, הרי שוועדה בין-משרדית שהקימה הממשלה לבחינת המהלך, בראשות המועצה הלאומית לכלכלה, הצביעה על השלכות כלכליות שליליות רבות של ההצעה. על פי הוועדה, החיסרון המרכזי של ההצעה טמון בכך שבעקבות הוספת יום עבודה מקוצר בשישי והארכת ימי העבודה באמצע השבוע, פריון העבודה בישראל ייפגע והדבר יפגע בתוצר ובסופו של דבר גם בכיסו של האזרח הפשוט. זוהי הסיבה

שכל הגורמים הכלכליים המרכזיים במדינה מתנגדים להצעה, בטענה שהדבר יפגע בכלכלת ישראל. התנגדויות משמעותיות נוספות עלו בשל חוסר היתכנות בשל עומסי תחבורה כבדים שייווצרו כתוצאה מיום עבודה חלקי בשישי, ובשל העובדה שגופים משמעותיים כדוגמת צה"ל וחלקים ממערכת החינוך לא ישתלבו במהלך, דבר שיכול להקשות על היתכנותו. גם בקרב הציבור המוסלמי והדרוזי עלתה התנגדות למהלך, שיהפוך את היום הקדוש לקבוצות אוכלוסייה אלו – המונות כ-20% מאזרחי ישראל – ליום עבודה מן המניין. אמנם, גם הוועדה הסכימה כי המהלך יביא ליתרונות ביצירת מרווח רב לתרבות וספורט, אך העמדת הדברים אל מול החסרונות הרבים שביישום ההצעה הביאה לבסוף לפסילת ההצעה.

כמו כן, שני סקרים שונים שבחנו את עמדת הציבור הרחב בנושא מלמדים כי כ-50% מהציבור תומך בהצעה לעומת 43%-44% המתנגדים לה, וזאת אף אם ההצעה תכלול הפחתה של שעות העבודה השבועיות במשק. גם מבין התומכים בהצעה, רבים טענו כי אם הדבר יביא לפגיעה כלכלית בכיסם הם יתנגדו לה.

לאור זאת, נייר עמדה זה מציע לשנות כיוון בשיח הציבורי באשר ליום שבתון נוסף, ולהפוך דווקא את יום שישי ליום שבתון מלא, וכך ליצור סוף שבוע ארוך החל מיום חמישי בערב ועד ליום ראשון בבוקר. אנו סבורים שאת רוב היתרונות עבור הספורט והתרבות בישראל הגלומים בהצעת יום שבתון ביום ראשון ניתן להשיג גם בקידום הצעה זו, ובעיקר בדגש על שילוב ספורטאים דתיים בתחרויות הספורט בישראל.

הצעה זו משתלבת גם עם המלצת ועדת דברת לביטול הלימודים במערכת החינוך ביום שישי כמקובל ברוב מדינות העולם המערבי. במסגרת מהלך זה ייחסכו כספים רבים ומערכת החינוך כולה תעבור למסגרת של יום לימודים ארוך במשך חמישה ימים בשבוע. תמיכה בביטול הלימודים ביום

שישי מגיעה גם מצד ארגוני ההורים הפועלים להגדלת החפיפה בין החופשות של התלמידים בבתי הספר ובין החופשות של ההורים. יתרון נוסף של ההצעה נעוץ בעובדה שהיא הופכת את היום הקדוש למוסלמים ולדרוזים ליום שבתון. הכרה זו של המדינה יכולה לסייע בחיזוק הקשר שבין קבוצות אלו ובין המדינה, ואף להאיץ את המהלכים לשילוב אוכלוסיות אלו בשוק התעסוקה. בניגוד להצעת שבתון ביום ראשון שהוערכה בעלויות כלכליות גבוהות, ההערכות בנוגע לעלויות הכלכליות של הצעת שבתון ביום שישי הן מינוריות, ובכך ההיתכנות של הצעה זו גבוהה.

בנוסף, בנספח לנייר העמדה, מוגשת הצעה למעסיקים ולעובדים לקצר את יום העבודה ביום חמישי בכשעתיים במקביל להארכת יום העבודה בימים ראשון עד רביעי בכחצי שעה, וזאת על מנת לחזק את איכותו של החמשוש הישראלי שייווצר בשל הנהגת שבתון ביום שישי.

הקדמה

הרעיון לקביעת יום שבתון נוסף במדינת ישראל עלה בשיח הציבורי ובכנסת מספר פעמים מאז שנת 2000, וקודם על ידי גורמים בעלי תפיסות פוליטיות וכלכליות שונות. העלאת הרעיון לשיח הציבורי נקשרה, בדרך כלל, ברצון לקדם הסדרים מחודשים באשר למעמד השבת ולצביונה הדתי. באופן מסורתי, המבקשים להנהיג יום שבתון נוסף במשק התמקדו ביום ראשון, על אף שבאופן מעשי דווקא יום שישי הוא יום שמהווה כבר כיום מעין יום חופש נוסף עבור חלקים גדולים במשק העבודה הישראלי.

נייר עמדה זה מבקש לשנות כיוון בשיח הציבורי בנוגע לקביעת יום שבתון נוסף. לצורך כך, הנייר מציג ניתוח כלכלי-חברתי מעמיק של ההצעה להנהגת שבתון ביום ראשון, ומראה כי על אף הפופולריות שהיא זוכה לה במבט ראשוני, אין לה כל היתכנות מעשית בשל סיבות רבות ומגוונות. יתרה מכך, נייר העמדה טוען כי אין להצעה יכולת לתרום באופן משמעותי להסדרת מעמד השבת בישראל.

עם זאת, בחינה מעמיקה של היתרונות שההצעה טומנת בחובה מלמדת כי את רובם ניתן להשיג גם בהנהגת שבתון ביום שישי, זאת לצד מספר יתרונות נוספים הטמונים בהנהגת שבתון בשישי. ניתוח ההשלכות השליליות של ההצעה להנהגת שבתון ביום ראשון מלמד שרובן ככולן אינן רלוונטיות כלל בנוגע ליום שישי.

הפרק הראשון של נייר העמדה מציג סקירה היסטורית באשר לחקיקה ולניסיונות החקיקה העוסקים בימי המנוחה בישראל.

הפרק השני עורך ניתוח כלכלי-חברתי של ההשפעות של ההצעה להנהגת שבתון ביום ראשון.

הפרק השלישי בוחן את ההשפעות האפשריות של ההצעה להנהגת שבתון ביום ראשון על הצביון הדתי של השבת.

הפרק הרביעי עורך מיפוי עמדות של גופי המגזר הפרטי, המגזר הציבורי, המגזר השלישי והציבור הרחב באשר להצעה להנהגת שבתון ביום ראשון.

הפרק החמישי והאחרון של נייר העמדה מבקש להעלות הצעה חדשה לשיח הציבורי: שבתון ביום שישי.

ברצוננו להודות לעדי ארבל, מנהל הפרויקטים במכון לאסטרטגיה ציונית, שעבר על טיוטות של נייר עמדה זה וסייע בגיבוש הרעיונות הנוספים המובאים בו.

1. פרק א: סקירה חוקית-היסטורית

1.1. ימי המנוחה בישראל

ההשלכה העיקרית של קביעת יום שבתון נוסף מצויה במישור של דפוס העבודה בישראל – כמות שעות העבודה ופוריותם אל מול כמות זמני החופשה והפנאי ואיכותם. החוק המסדיר את מבנה שבוע העבודה בישראל "חוק שבוע עבודה ומנוחה" נחקק בשנת התשי"א-1951. חוק זה קובע מסגרת שבועית של 47 שעות עבודה: 8 שעות עבודה ביום בכל אחד מהימים ראשון עד חמישי ועוד שבע שעות ביום שישי. עוד קבע החוק כי לכל עובד מוקצות 36 שעות מנוחה רציפות שכוללות בתוכן את היום המקודש לעובד על פי דתו. חוק זה קיבע נורמה של שבוע עבודה בן שישה ימים כאשר יום שישי מקוצר מקודמיו בשעה אחת בלבד.

בשנת 1988 החלה בישראל מגמה של מעבר לשבוע בן חמישה ימי עבודה. הסכם קיבוצי שנחתם בין לשכת התיאום של הארגונים הכלכליים לבין אגף האיגוד המקצועי בהסתדרות הכללית קבע כי שבוע העבודה יקוצר, בתהליך הדרגתי, לשבוע עבודה בן חמישה ימים ו-45 שעות עבודה שבועיות. בשנת 1990 הרחיב יצחק שמיר, ראש הממשלה דאז, את ההסכם הקיבוצי על ידי צו הרחבה גם לענפים במגזר העסקי שההסכם הקיבוצי לא חל עליהם. בשנת 1993 אף תוקן חוק שבוע עבודה ומנוחה, ונקבע כי שבוע העבודה לא יעלה על 45 שעות שבועיות.

בשנת 1995 נחתם הסכם קיבוצי נוסף, בין ועדת העבודה של ארגון הכלכלנים לאיגוד המקצועי של ההסתדרות הכללית. בהסכם זה נקבע כי תחולת שבוע העבודה תקוצר בתהליך הדרגתי ל-43 שעות עבודה שבועיות. בשנת 2000 שר העבודה והרווחה דאז, אלי ישי, הרחיב את ההסכם הקיבוצי על ידי צו הרחבה לכלל העובדים והמעבידים בישראל.

עובדים שלגביהם נקבעו הוראות עם תנאים עדיפים בהסכמים קיבוציים עם מעבידיהם הוחרגו מצו ההרחבה.¹ שינוי זה אמנם לא בא לידי ביטוי בחוק שעות עבודה ומנוחה, אך הוא מחייב את המעסיקים והעובדים במדינת ישראל מתוקף צו ההרחבה של השר.

אם כן, תחולת שבוע העבודה בישראל הלכה והתקצרה במהלך העשורים האחרונים מ-47 שעות עבודה שבועיות ל-43 שעות עבודה שבועיות. בנוסף, במרבית המשק הישראלי גברה הנטייה לשבוע עבודה בן חמישה ימי עבודה ושני ימי מנוחה. מציאות זו מגובה על ידי ההסכם הקיבוצי הראשון (של שנת 1988), שמלבד התייחסותו למספר שעות העבודה השבועיות קבע גם כי העובדים והמעבידים הכפופים להסכם יעברו לשבוע עבודה בין חמישה ימים.

בניגוד לכמות שעות העבודה, זהותם של שני ימי המנוחה קבועה באופן רשמי בצורה חלקית בלבד. יום השבת, מתוקף היותו היום הקדוש ליהודים, קבוע כיום המנוחה הרשמי ליהודים. אולם זהותו של היום הנוסף אינה מגובה כמעט בחוק, מלבד הגדרתו של החוק כי היום המקדים ל"יום המנוחה השבועית" יהיה יום עבודה קצר שתכולתו לא תעלה על 7 שעות עבודה. אף על פי כן, נטייתו הטבעית של המשק הישראלי הייתה שימי המנוחה של העובדים היהודים בישראל יהיו הימים שישי ושבת. כך, על פי נתוני משרד הכלכלה, כל אחד מהימים ראשון עד חמישי מהווה יום עבודה עבור למעלה מ-91% מהעובדים השכירים בישראל.² עם זאת, גם בימים הנותרים, ובעיקר ביום שישי, ישנו אחוז לא מבוטל של עובדים: יום שישי מהווה יום עבודה עבור 42.1% מהעובדים השכירים בישראל,

¹ הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – דוח הוועדה, המועצה הלאומית לכלכלה, מרץ 2013, עמ' 21.

² שם, עמ' 24.

כאשר אחוז העובדים הערבים העובדים ביום זה גבוה במעט מהממוצע ועומד על 45%³. שבת מהווה יום עבודה עבור 15% מהעובדים השכירים בישראל, כאשר 75% מתוכם יהודים, כך ש-11.25% מהעובדים היהודים השכירים בישראל עובדים בשבת.⁴

אם כן, יום מנוחה אחד הוא יום רשמי – יום השבת, ואילו יום שישי התייצב גם הוא כיום מנוחה של מרבית העובדים בישראל, גם אם אין הדבר מעוגן באופן רשמי. חלוקת שעות העבודה לפי המבנה האמור היא של 8.6 שעות עבודה ביום.

1.2. ההצעות להנהגת שבתון ביום ראשון

רוב ההצעות לשינוי שבוע העבודה בישראל שעלו לדיון הציבורי בישראל מבקשות לשמר את המבנה הבלתי רשמי של שבוע עבודה בן חמישה ימים הנהוג ברוב המשק הישראלי, אך להסדיר בחוק כי יוגדר יום מנוחה רשמי נוסף – ביום ראשון, בדומה למקובל במשקים מערביים רבים. בפרק זה נתאר את ההשתלשלות ההיסטורית של הרעיון ברמה הפוליטי-ציבורית ונביא את הנימוקים השונים שגרמו להעלאת ההצעה כל פעם מחדש.

א. 2000: נתן שרנסקי

הרעיון להנהגת שבתון ביום ראשון עלה לראשונה בכנסת בשנת 2000 על ידי שר הפנים דאז, נתן שרנסקי ("ישראל בעלייה"). שרנסקי העלה

³ שם, עמ' 24-25. יש לציין שישנו הבדל משמעותי בין יהודים ותיקים בארץ, ש-36% מהם עובדים ביום שישי, לעומת עולים חדשים ש-51% מהם עובדים ביום שישי.

⁴ מיכל אלפסי, חוק שעות עבודה ומנוחה – שכירים העובדים ביום המנוחה, משרד התמ"ת, מינהל מחקר וכלכלה, עמ' 5.

בישיבת הממשלה את ההצעה לקבוע את שבוע העבודה כשבוע בן חמישה ימים כאשר ימים שבת וראשון הם ימי המנוחה.⁵

שני נימוקים מרכזיים העלה שרנסקי להצעה זו: הראשון הנו נימוק ה"גלובליזציה" של המשק, קרי: התאמת המשק הישראלי למשקים ברוב המדינות המקיימות יחסים כלכליים עם ישראל, ותרומה להשתלבותו בהם. הנימוק השני שהעלה שרנסקי הוא התרומה של שינוי זה להסדרת צביון השבת בישראל. לטענתו של שרנסקי, מבנה שבוע העבודה הנוכחי מייצר פגיעה ביכולת הבילוי של החילונים ושל הדתיים, והדבר גורם למתח סביב צביון השבת. לדבריו, הנהגת שבתון ביום ראשון תאפשר יום בילוי ללא הגבלות הן לחילונים והן לדתיים ובכך יתאפשר לשמור על צביונו הדתי של יום השבת. בהצעת חוק מקבילה שהגיש שרנסקי בשנת 2006, נראה שהנימוק על צביון השבת הוא המרכזי מבין השניים.⁶

על אף שהצעתו של שרנסקי זכתה לרוחות של תמיכה הן מראש הממשלה דאז, אהוד ברק, והן משר העבודה והרווחה דאז, אלי ישי, ההצעה לא זכתה לקידום משמעותי. אף על פי כן, נראה שלשרנסקי יש תרומה משמעותית לעובדה שהצעות ברוח דומה ממשיכות לעלות אחת לתקופה על שולחן הדיונים של הכנסת.

ב. 2004-2000: נחום לנגנטל, זבולון אורלב ולאח נס

לאחר יוזמתו של שרנסקי היה זה חבר הכנסת נחום לנגנטל (המפד"ל) שפעל למען קידום הרעיון, ונראה שעל אף שגם לנגנטל לא הביא את

⁵ ראו: מערכת וואלה, 'השר שרנסקי מציע: (גם) ראשון יהיה שבתון', אתר וואלה, 26.6.2000; אביאל מגנזי, 'סופ"ש ארוך – הרעיון הממוחזר מלפני עשור', אתר ynet, 5.7.2011.

⁶ נתן שרנסקי, הצעת חוק שעות עבודה ומנוחה (תיקון – שעות המנוחה השבועית) התשס"ו-2006.

הרעיון באופן מעשי לקידום משמעותי, אפשר להבחין בעליית מדרגה באשר ליחס הרציני אל הנושא ובהרחבת הדיונים והנימוקים בעד ונגד ההצעה.

בהצעת חוק משנת 2000 פורש לנגנטל באופן מפורט ומנומק למדי את הרעיון להעביר את המשק למבנה של ארבעה וחצי ימי עבודה: ימי עבודה בני 9 שעות מכל אחד מהימים שני עד חמישי ויום מקוצר בן חמש שעות בשישי, כך ששבוע העבודה יקוצר ל-41 שעות שבועיות.⁷ נציין שלנגנטל מתייחס בהצעה זו לעבודה שיום שישי הפך בישראל באופן לא מוסדר ליום חופש בלתי רשמי.

דברי ההסבר להצעה, שעברה בכנסת קריאה טרומית, פותחים בהתייחסות ליתרון הכלכלי של השינוי – התאמת המשק עם משקי חו"ל, בדומה לדברי שרנסקי, ובתוספת נימוק מסויג של הגדלת מקומות התעסוקה וצמצום האבטלה. אולם רוב הנימוקים להצעת החוק מתייחסים לתחום החברתי-דתי: שיפור באיכות החיים, תרומה לתרבות, מהפך עבור שומרי השבת, הסדר צביונה של השבת, השפעה על התא המשפחתי ותרומה למערכת החינוך.

אף על פי כן, ואולי כצפוי, הדיון והוויכוח לגבי ההצעה נסוב בעיקרו על המישור הכלכלי. בשנת 2002 הביע עו"ד מיכאל אטלן, סגן בכיר ליועץ המשפטי של משרד העבודה והרווחה, התנגדות בשם המשרד לפעילותו של לנגנטל לקידום החוק מתוך חשש לפגיעה בכלכלה שתבוא בעקבות שינוי דרמטי שכזה. סנכרון המשק עם משקי חו"ל הוצג על ידי המשרד כמטרה שאיננה שקולה מול החששות שכנגד.⁸ מאידך, בני פפרמן, אז

⁷ נחום לנגנטל, הצעת חוק התאמת שעות עבודה ומנוחה לצרכי המשק והחברה, התש"ס-2000.

⁸ זהבה דברת, 'נגד הצעת החוק לקיצור שבוע העבודה', אתר גלובס, 29.5.2002.

מנהל הרשות לתכנון כוח אדם במשרד העבודה והרווחה ולאחר מכן מנהל המנהל לתכנון מחקר וכלכלה, דווקא הביע תמיכה גלויה בהצעה.⁹

במהלך הדיונים הקואליציוניים בשנת 2003 דנו נציגי מפלגות הליכוד, המפד"ל ושינוי, ביצירת סטטוס קוו בין דתיים לחילונים. כחלק מן הסיכומים שהושגו סוכם על קידום כינונו של יום מנוחה נוסף בהשראת הצעתו של לנגנטל, שכבר לא כיהן כחבר כנסת.¹⁰ חבר הכנסת זבולון אורלב (המפד"ל), שהתמנה לשר הרווחה בממשלה, פעל לקידום ההצעה, וזכה לתמיכה גם מראש מפלגתו, חבר הכנסת אפי איתם, שכיהן אז כשר הבינוי והשיכון. ראש הממשלה דאז, אריאל שרון, הכריז על הקמת ועדה לבדיקת ההצעה שבראשה תעמוד השרה לקליטת עלייה דאז, ציפי לבני, ותורכב מחברי כנסת ואנשי מקצוע,¹¹ אך הוועדה הפכה לפלטפורמה שבמסגרתה התווכחו דתיים וחילונים, בעלי עסקים וכלכלנים, ובסופו של דבר, ההצעה לא קודמה.¹²

נקודת ציון נוספת היא ניסיונותיה של חברת הכנסת לאה נס ("הליכוד") לקדם שבתון ביום ראשון, שהצטרפו לפעולותיה של המפד"ל באמצע העשור הקודם. בשנת 2004 הגישה נס למזכירות הכנסת הצעת חוק משלה לקיצור שבוע עבודה.¹³ גם נס הדגישה כנימוקים המרכזיים לקידום הרעיון את הנימוקים חברתיים. ההתבטאויות של נס כלפי הצעת החוק הדגישו את העובדה שמטרתה בהצעת החוק היא חיזוק צביון השבת בישראל, לצד שיפור איכות החיים וחיזוק התא המשפחתי. נס טענה כי צביונה של

⁹ בני פפרמן, 'לעבוד בשישי לנוח בראשון', אתר דה-מארקר, 25.4.2003.

¹⁰ נספח להסכם הקואליציוני, מסמך עקרונות למסגרת להבנה בין נציגי הסיעות הליכוד, שינוי והמפד"ל. ראו: <http://www.knesset.gov.il/docs/heb/appndix2003.htm>

¹¹ יחד עם ועדה זו, הוכרזה גם ועדה לגיבוש חוק שיחליף את "חוק טל". ראו: דיאנה בחור-ניר, 'ועדות להרחבת השירות בצה"ל ולקיצור שבוע העבודה', אתר ynet, 8.2.2004.

¹² אביאל מגנזי, 'סופ"ש ארוך – הרעיון הממוחזר מלפני עשור', אתר ynet, 5.7.2011.

¹³ לאה נס, הצעת חוק שעות עבודה ומנוחה (תיקון – שינוי שבוע העבודה) התשס"ד-2004.

השבת נפגע עקב היותה היום היחיד לנופש וקניות. לדבריה, קיימת בישראל "כפייה אנטי-דתית" סביב השבת, והצעת החוק "יכולה לסייע בבלימת תופעה זו".¹⁴

ג. סילבן שלום: 2015-2011

לאחר הפסקה של מספר שנים זכה הרעיון של הנהגת שבתון ביום ראשון לתחייה מחודשת בשנת 2011 על ידי השר לפיתוח הנגב והגליל דאז והמשנה לראש הממשלה, סילבן שלום ("הליכוד"). המעניין הוא שבעת כהונתו כשר האוצר בשנים 2001-2003, התנגד שלום להצעתו של לנגנטל ופעל למניעתה.¹⁵ עם זאת, יש לשים לב לכך ששלום הציג את ההצעה בפורמט אחר מן ההצעות הקודמות לו, ומתוך מודעות כלכלית גבוהה יותר – כאשר היא כוללת פיצוי על שעות העבודה החסרות בדמות הארכת משך זמן העבודה בימים שני עד חמישי.

נראה ששלום הוא הראשון שהציג את ההצעה, אולי כפי שמתבקש, כרפורמה מהפכנית שתשנה את החיים בישראל מן הקצה אל הקצה. שלום קידם את ההצעה מתוך הטענה ש"סוף שבוע ארוך עד יום ראשון ישנה את המדינה",¹⁶ וש"לא נבין איך יכולנו לחיות אחרת קודם לכן".¹⁷ שלום הדגיש את התרומה של השינוי לאיכות החיים של האזרחים בישראל שתעשה אותם יותר רעננים, רגועים וחדורי מוטיבציה. מוטיבציה זו, יחד עם פיצוי על שעות העבודה וריכוזם בימי העבודה הנותרים – תוספת של

¹⁴ נועם שרביט, 'הצעת חוק: שבוע עבודה בן 5 ימים ויום ראשון כיום המנוחה', אתר news1, 16.3.2004.

¹⁵ מוטי בסוק, 'מי התנגד לפני עשור לשבתון ביום ראשון? שר האוצר סילבן שלום', אתר דה מרקר, 10.7.2011.

¹⁶ לילך ויסמן, 'סילבן שלום: סוף שבוע ארוך עד יום ראשון ישנה את המדינה', אתר גלובס, 26.2.2011.

¹⁷ שירות גלובס, 'יוזמת סופ"ש ארוך מקבלת תפנית: לבני תפעל לקידום חקיקה', אתר גלובס, 30.6.2014.

חצי שעה עבודה ביום, ועבודה ביום שישי בימות הקיץ עד 14:00 ובימות החורף עד 13:00 – תעלה לדבריו את רמת הפיריון של העובדים ותביא לתפוקה גבוהה יותר. יתרון כלכלי נוסף, שבו חוזר שלום על דברי קודמיו, הוא התאמת המשק הישראלי עם משקי חו"ל. יתרונות נוספים של ההצעה, לפי שלום, הם פריחת אתרי התרבות, המסחר והנופש ביום החופש והתרומה של ההצעה לתא המשפחתי. במסגרת נימוק אחרון זה התייחס שלום בהצעתו גם לשינוי הנדרש במערכת החינוך, שתעבור ליום לימודים ארוך, על מנת להתאימה להצעה.¹⁸ בעוד בהצעות הקודמות – שרוכן קודמו על ידי חברי כנסת דתיים – בלט מאוד הרצון לקדם את צביונו היהודי של יום השבת, הרי שאצל שלום לא זו הייתה המטרה המרכזית.

בעקבות הצעתו של שלום, הקים ראש הממשלה בנימין נתניהו ועדה בין-משרדית לבחינת הנושא בראשות פרופ' יוג'ין קנדל, ראש המועצה הלאומית לכלכלה.¹⁹ בוועדה נטלו חלק המנכ"לים של משרד החינוך, המשרד לפיתוח הנגב והגליל, משרד התמ"ת והמשרד לשירותי דת, הממונה על התקציבים באוצר, המשנה ליועץ המשפטי ומנהל מחלקת המחקר של בנק ישראל.

ממסקנותיה של הוועדה, שפורסמו במרץ 2013 – ורבות מהן יפורטו בהמשך – עולה יחס מסויג לגבי ההצעה, חשש גדול מפני ההשלכות הכלכליות שלה וספק כלפי התרומות החיוביות שייחסו לה. כך, ההצעה לא זכתה לרדת לפסים מעשיים גם במסגרת הכנסת ה-18.

¹⁸ רעיון זה הועלה כבר במסמך שנכתב על ידי מרכז המחקר והמידע של הכנסת עבור חברת הכנסת לאה נס. ראו: אלון רובינשטיין, **מסמך רקע בנושא: השלכות חברתיות הצפויות ממעבר לשבוע עבודה מקוצר**, מוגש לחה"כ לאה נס, הכנסת: מרכז המחקר והמידע, יולי 2004, עמ' 4.

¹⁹ הקמת ועדה לבחינת מעבר לשבוע עבודה בין חמישה ימים, אם כי מתוך דגש על השלכתו על מעמד השבת, הייתה חלק מן ההסכם הקואליציוני של "הליכוד" עם "הבית היהודי" בכנסת זו. ראו: מורן אזולאי, **'בנט ידרוש מנתניהו: יום ראשון – שבתון'**, אתר **ynet**, 3.2.2013.

עם התכנסותה של הכנסת ה-19 בתחילת 2013 החל סילבן שלום (שכיהן כשר במספר משרדים: המשרד לפיתוח הנגב והגליל, משרד האנרגיה והמים והמשרד לפיתוח אזורי) לקדם את הצעתו מחדש. בעקבות התנגדות הוועדה בראשותו של קנדל, ותוך משא ומתן וחשיבה משותפת עמו, הציע שלום לקיים בתחילה "פיילוט" שיימשך במשך שנה ובו יחול סוף שבוע ארוך אחת לחודש.²⁰ בשלב זה נוספו כתומכים להצעה גם שר החינוך דאז, שי פירון ("יש עתיד"), ושר הכלכלה דאז, נפתלי בנט, שמפלגתו, "הבית היהודי" (שמה החדש של המפד"ל) קידמה את היוזמה כבר במהלך המשא והמתן הקואליציוני.²¹ שר האוצר דאז, יאיר לפיד ("יש עתיד"), לא התנגד להצעה, בניגוד לעמדתו של קודמו בתפקיד, יובל שטייניץ ("הליכוד").²²

באמצע שנת 2014 התעורר מחדש הדיון על סוגיית השבת בישראל בשל המחלוקת בין שר הפנים דאז, גדעון סער ("הליכוד"), ובין עיריית תל אביב בנוגע לפתיחת מרכולים בשטח השיפוט של העיר תל אביב בשבת. במהלך הדיון הציבורי שנוצר הצטרפה שרת המשפטים דאז, ציפי לבני ("התנועה"), להצעתו של שלום, מתוך הנימוק שהצעה זו תאפשר את שימור האופי המיוחד של השבת מבלי לפגוע באפשרויות הבילוי של האזרחים בישראל.²³ באוגוסט 2015 שוב עלתה סוגיית השבת על סדר היום הציבורי בישראל בעקבות מאבקים שהתנהלו על פתיחת מתחם "יס-

²⁰ אורה קורן, 'הממשלה יוזמת פיילוט: יום ראשון חופשי בתחילת כל חודש', אתר דה-מארקר, 26.3.2013.

²¹ מורן אזולאי, 'בנט ידרוש מנתניהו: יום ראשון – שבתון', אתר ynet, 3.2.2013.

²² ראו: אורה קורן, 'הממשלה יוזמת פיילוט: יום ראשון חופשי בתחילת כל חודש', אתר דה-מארקר, 26.3.2013; עמרי מניב, 'סופ"ש ארוך? התוכנית: יום א' חופשי פעם בחודש', אתר nana10, 20.2.2014. יש לציין שבדוח של המועצה הלאומית לכלכלה מוצגת חלופה ליוזמת שבתון ביום ראשון בדמות תוספת ארבעה ימי מועד לאומיים במשך השנה, תוספת שתספק חלק מן הצרכים שבאה היוזמה לספק ובסיכון כלכלי מינימאלי. נראה שניתן לראות את הפיילוט כפשרה בין חלופה זו לבין יישום היוזמה במלואה.

²³ זאב קם, 'לבני: "לכבד את השבת זו לא טובה שאנחנו עושים לחרדים"', אתר nrg, 30.6.2014.

פלאנט" בירושלים וסגירת מרכולים בשבת בירושלים,²⁴ ובעקבות פסיקה של בית הדין לעבודה שאסרה על קיום משחקי כדורגל בליגה הלאומית בשבת.²⁵ לאור זאת, סילבן שלום, הפעם כשר הפנים, החל שוב לקדם את היוזמה,²⁶ ואילו שר הכלכלה החדש, אריה דרעי ("ש"ס"), טען אף הוא כי הוא תומך בבדיקה מעמיקה של אפשרות זו.²⁷ בדצמבר 2015, עם סיום כתיבת נייר עמדה זה, התקבלה החלטת ממשלה שבה הועברה הסמכות להכריע בסוגיית חוק העזר העירוני בתל אביב בדבר פתיחת עסקים בשבת משר הפנים לממשלה. במסגרת החלטה זו הקימה הממשלה ועדת מנכ"לים שתבחן את הנושא, ובפרט הודגש כי על מנת לפתור את הסוגיה תיבחן אפשרות קביעת יום ראשון כיום מנוחה נוסף.²⁸

²⁴ ניר חסון, 'עיריית ירושלים תגביר את האכיפה נגד מרכולים הפתוחים בשבת במרכז העיר', אתר הארץ, 18.8.2015.

²⁵ משה שיינמן, "'אין לכם היתר לעבוד בשבת'", אתר ynet, 20.8.2015.

²⁶ יהודה שרוני, 'שר הפנים סילבן שלום יוזם פעם נוספת מעבר לסוף שבוע ארוך', אתר מעריב, 23.8.2015.

²⁷ אבי שיף, 'דרעי על סערת שרונה: "לא חוקי, ואף אחד לא אוכף את החוק"', אתר בחדרי חרדים, 26.8.2015.

²⁸ רוני זינגר, 'הממשלה תבחן את הפיכת יום ראשון ליום מנוחה', אתר כלכליסט, 17.12.2015.

2. פרק ב: שבתון ביום ראשון – ניתוח כלכלי-חברתי

2.1. מבוא

הנהגת שבתון ביום ראשון היא מהלך בעל השפעות כלכליות, חברתיות ודתיות נרחבות על המשק והחברה בישראל. למהלך זה ישנן כמה אפשרויות יישום, ולכל אפשרות יישום ישנן השפעות שונות. בפרק זה נסקור בקצרה את ההצעה המרכזית של השר סילבן שלום שנבחנה לאחרונה ליישום המהלך על ידי הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה בראשות פרופ' יוג'ין קנדל, ואת ההשפעות האפשריות של חלופה זו בשדה הכלכלי והחברתי. בפרק הבא נבחן לעומק באופן נפרד את ההשפעה של חלופה זו על הצביון הדתי של השבת בישראל.

החלופה שבה נעסוק מבקשת לקבוע את יום ראשון כיום שבתון לרוב עובדי המשק ואת יום שישי ליום עבודה מקוצר עד כניסת השבת, ובמקביל להאריך את ימי העבודה בימים שני עד חמישי, כך שבפועל כמות שעות העבודה השבועית לא תשתנה כלל או שתפחת באופן מזערי.²⁹ על פי הצעה זו, מערכת החינוך תעבור ליום לימודים ארוך בימים שני עד חמישי בנוסף ללימודים ביום שישי, כאשר ביום ראשון תוקם מסגרת חינוכית חלופית.

את הטענות המצדדות ביישום חלופה זו בשדה הכלכלי והחברתי נציג בעיקר מתוך דעת המיעוט של המשרד לפיתוח הנגב והגליל במסגרת

²⁹ המשרד לשיתוף פעולה אזורי, טיוטת דוח הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – הצגת דעת מיעוט מפורטת של המשרד לפיתוח הנגב והגליל, פברואר 2013, סעיף "עיקרי התוכנית" (להלן: דעת משרד הנגב והגליל). המסמך מובא ברובו בתוך דוח הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה בנספח ד' – עמדת מיעוט, המשרד לפיתוח הנגב והגליל. ההפניות בנייר עמדה זה יהיו לדוח זה.

הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה.³⁰ את הטענות מן הצד השני, המתנגד ליישום החלופה, נביא בעיקר מתוך דו"ח הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה בראשות פרופ' יוג'ין קנדל.

2.2. התוצר והשכר

יישום ההצעה ישפיע באופן ישיר על מבנה שבוע העבודה בישראל. ביטול יום עבודה מפחית את כמות שעות העבודה השבועיות וצפוי לגרום לירידה בתוצר. הפחתת השעות בגין ביטול יום העבודה מאוזנת מן הצד השני על ידי הוספת יום עבודה מקוצר ביום שישי, ובהארכת ימי העבודה הנותרים.

הדעות חלוקות האם יש בהוספת שעות העבודה כדי לכסות על ביטולו המלא של יום ראשון כיום עבודה.³¹ המחלוקת נובעת בעיקר מן השאלה כמה שעות עבודה אפשר לקיים ביום שישי. שבתות החורף נכנסות בשעה מוקדמת (16:00-17:00), ויום העבודה צריך להסתיים באופן שיאפשר לעובדים לשוב הביתה ולהיערך לשבת. גם שבתות הקיץ (שרובן נכנסות בשעות 18:30-19:30) מגבילות את שעות העבודה ביום שישי, אך במידה פחותה. על פי חלק מהדעות, אפשר לפצות על ביטול יום ראשון באופן מלא. לפי דעות אחרות, תהיה הפחתה קלה בכמות שעות העבודה השבועיות, אך גם הפחתה זו עלולה לגרום לירידה לא זניחה בתוצר. ניתוח שנערך במחלקת המחקר של בנק ישראל טוען כי שעות העבודה למועסק תרדנה ב-0.55% עד 0.95%, וכתוצאה מכך עשויה להיגרם ירידה של 1.1% עד 1.8% בתוצר.³²

³⁰ ש.ם.

³¹ ש.ם, עמ' 78.

³² ש.ם, עמ' 77.

שאלה נוספת נוגעת בפן אחר של השינוי. בעוד הדיון הקודם סובב סביב כמות שעות העבודה השבועיות, ישנה שאלה לגבי איכות שעות העבודה – הפריזון. איכות העבודה יכולה להימדד על ידי כמות התוצר המיוצרת בשעת עבודה. איכות העבודה משתנה משעה לשעה אפילו כאשר מדובר על אותו עובד, והיא מושפעת מגורמים שונים בסביבת העבודה שלו. לדוגמה, שעות עבודה בתחילת היום או בסופו נחשבות לאפקטיביות פחות משעות עבודה באמצע יום העבודה. איכות העבודה מושפעת בין השאר גם מאורך יום העבודה, מרווחת העובד ומרמת המוטיבציה שלו.

הדעות המצדדות בהצעה מדגישות את העלייה ברווחת העובד בעקבות המנוחה בסופי השבוע, ולפיכך צופות עלייה בפריזון העבודה. הדעות המתנגדות להצעה מדגישות היבטים אחרים שעלולים לפגוע בפריזון העבודה.³³ לפי הסברים אלו, אורך יום עבודה מלא מהווה אופטימום מסוים של רמת האפקטיביות. לפיכך, השעות שיתווספו בסוף היום יהיו פחות אפקטיביות בגלל העייפות המצטברת של העובד. בסיכומם של דברים, הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה העריכה כי יישום ההצעה יביא לירידה של 2.7%-3.5% בתוצר, שמשמעותם 27-35 מיליארד ש"ח לשנה במונחי שנת 2012.³⁴ להערכה זו שותפים הגורמים הכלכליים השונים החברים בוועדה ובראשם המועצה הלאומית לכלכלה ובנק ישראל.

כמו כן, הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה העריכה כי יישום ההצעה יביא לעלייה בשכר של העובדים ביום ראשון, בעיקר בשל כך שצפוי שהעובדים יבקשו פיצוי על העבודה ביום השבתון. כמו כן, ייתכן שתהליך יישום ההצעה צפוי להיות מלווה במשא ומתן על שינוי של הסכמי עבודה. כך למשל, התאחדות התעשיינים סבורה כי ההצעה תחייב תוספת שכר

³³ שם, עמ' 8.

³⁴ שם, עמ' 11-12.

עבור עבודה ביום ראשון בהיקף של 60%, שהעלות הכוללת שלה למגזר העסקי מוערכת בכ-7.12 מיליארד ש"ח לשנה.³⁵ עם זאת, הוועדה הדגישה כי "הגם שישנם נימוקים רבים להנחה שתהיה עליית שכר מסוימת, יש להדגיש כי זוהי הערכה בלבד".³⁶

דיון בסוגיה זו נדרש על ידי הוועדה, משום שלאופן התפתחות השכר בעקבות החלופה המוצעת יש משמעות רבה בכל חישוב התועלות והעלויות. כך למשל, הוועדה הבהירה כי תמיכתם או התנגדותם של ארגוני מעסיקים שונים שחוות דעתם נשמעה על ידי הוועדה, כגון התאחדות התעשיינים, איגוד לשכות המסחר והתאחדות המלונאים, תלויה במידה רבה בתשובה לשאלות אלו.³⁷

2.3. חינוך

ההצעה לשינוי מבנה שבוע העבודה טומנת בחובה גם שינוי בשבוע הלימודים. על פי ההצעה, יחדל יום ראשון להיות יום לימודים. כך, גם המורים וגם התלמידים יוכלו ליהנות מיום שבתון נוסף. כדי לאזן את ביטול שעות הלימודים ביום ראשון, יוארכו ימי הלימודים במשך השבוע למתכונת של יום לימודים ארוך.

היתרון הבולט בהצעה זו מבחינה כלכלית הוא הגדלת החפיפה בין שבוע העבודה לשבוע הלימודים. כיום, העדר החפיפה בין ימי העבודה לימי הלימודים בישראל הוא מהגבוהים בעולם: הפער בישראל בין ימי החופשה של ההורים לאלו של הילדים עומד על 46 ימים לעומת 29

³⁵ שם, עמ' 85-86.

³⁶ שם, עמ' 86.

³⁷ שם, שם.

במדינות ה-OECD.³⁸ הגדלת החפיפה תתרום באופן ישיר בדרכים הבאות:

- הקלה על התנהלות התא המשפחתי הנדרש לתמך בין שעות העבודה לטיפול בילדים.
- הגברת שילוב אימהות במעגל העבודה. אימהות רבות מוותרות או מגבילות את שהותן בעבודה כדי לסייע לילדיהן לאחר שעות הלימודים.
- ההשפעות הללו צפויות להיתרגם להגדלה ניכרת בתוצר, הרבה מעבר לעלויות הנדרשות למימון יום הלימודים הארוך.

העלות הכלכלית של ההצעה היא בצורך לספק מסגרת לילדי ההורים שיעבדו ביום ראשון. על פי ההצעה, יום ראשון יהפוך ליום מסחר ובילוי וחלק לא מבוטל מעובדי המשק³⁹ יצטרך לספק את השירותים הללו. תכנית זו תיתקל בקשיים אם להורים הנדרשים לעבוד לא תהיה מסגרת לילדיהם. מסגרת חינוכית חלופית שכזו לא קיימת היום, והקמתה דורשת השקעה תקציבית לא מבוטלת. הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה העריכה את העלות של מסגרת כזו בכ-500 מיליון ש"ח. מנגד, הפחתת יום לימודים אחד תביא לחיסכון הנובע מעלויות הסעת התלמידים, אבטחת בתי הספר, ניקיון ושאר העלויות הקבועות. חיסכון זה הוערך על ידי הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה בכ-88 מיליון ש"ח.

מעבר להשלכות הכלכליות, יש להצעה גם השלכות בצד החינוכי. הדעות המצדדות בהצעה, טוענות כי יום לימודים ארוך יתרום להעמקת הקשר בין

³⁸ שם, עמ' 3.

³⁹ במצב הנוכחי ישנם כ-42% עובדי המשק שעובדים ביום שישי (ראו לעיל, פרק א, על יד הערות 2-3). אך כיום, ההורים העובדים ביום שישי אינם נתקלים בבעיה מיוחדת כיוון שמסגרות הלימודים פעילות ביום זה.

תלמידים למורים. יום לימודים ארוך יאפשר גם לתלמידים את השלמת מטלות הלימודים בבית הספר בפיקוח מסגרת בית הספר.⁴⁰

מן הצד השני, הועלו על ידי משרד החינוך טענות להשפעה שלילית של ההצעה על התהליך החינוכי. במצב הנוכחי, שבוע הלימודים מונה ברוב בתי הספר חמישה ימים וחצי, וחופשת סוף השבוע היא של יום וחצי. על פי ההצעה לשינוי שבוע הלימודים, תגדל חופשת סוף השבוע ליומיים וחצי. חופשה שכזו עלולה, על פי טענות אנשי המקצוע במשרד החינוך, להביא למספר השלכות פדגוגיות שליליות, הנובעות מקטיעת הרצף הלימודי.⁴¹

2.4. מסחר

ההצעה צפויה להגדיל את הביקוש למוצרי צריכה בעקבות הגדלת זמן הפנאי לרכישת מוצרים אלו ביום ראשון. כדי לתמוך בהערכה זו, המצדדים בהצעה מביאים מחקר המציג את העלייה בביקוש למוצרי צריכה בימי חול המועד. תוצאות המחקר מחזקות את ההנחה שלפיה הגדלת כמות שעות הפנאי תגדיל את הביקוש למוצרי צריכה.⁴² תומכי ההצעה העלו גם את הטענה כי "המודל האירופי מלמד כי כאשר יש שני ימי שבתון רצופים, הראשון בהם (שבת באירופה) משמש יום בילויים משפחתי, והשני (ראשון באירופה) משמש יום קניות".⁴³ לתוצאה זו ישנה תועלת כלכלית מובהקת בטווח הקצר. מאידך, הוצגו טענות גם להשפעה

⁴⁰ דעת משרד הנגב והגליל, סעיף מערכת החינוך.

⁴¹ הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – דוח הוועדה, עמ' 55.

⁴² דעת משרד הנגב והגליל, סעיף ענפי המסחר, עמ' 133.

⁴³ אלון רובינשטיין, מסמך רקע בנושא: השלכות חברתיות הצפויות ממעבר לשבוע עבודה מקוצר, מוגש לחה"כ לאה נס, הכנסת: מרכז מחקר ומידע, יולי 2004, עמ' 4. מבנה כזה משתלב טוב גם באופי המוקנה כבר ממילא לשבת כיום מנוחה מסורתית ומשפחתי יותר.

השלילית של הגידול בצריכה, בכך שהיא תביא להקטנת החיסכון.⁴⁴ הקטנה זו עשויה לפגוע בתוואי הצמיחה לטווח הארוך.

טענה אחרת שהועלתה בהקשר זה דחתה את ההערכות הצפויות לגידול במסחר. על פי טענה זו, הביקוש למוצרי צריכה הנו קשיח באופן יחסי, ולכן הגדלת שעות הפנאי לא תביא להגדלת הצריכה. כמו כן, הוספת שעות הפנאי ביום ראשון, באה על חשבון הפחתתן ביום שישי, ולכן היא צפויה בעיקר להסיט את הצריכה מיום שישי ליום ראשון, אך לא להגדיל את הצריכה באופן ניכר.⁴⁵ על פי דעה זו, חופשות ואירועים נקודתיים, כגון חול המועד, יכולים להראות גידול בביקוש, אך הגידול הזה לא צפוי להימשך לאורך זמן, כאשר תהיה חופשה קבועה ביום ראשון בכל שבוע.

2.5. סחר חוץ

אחת הסיבות הבולטות לקידום המהלך, היא הגדלת הסנכרון של המשק הישראלי עם העולם. ברוב השווקים יום ראשון מהווה יום שבתון ויום שישי מהווה יום עבודה. המצב ההפוך במשק הישראלי גורם לכך שהניתוק מול שוקי העולם בסוף השבוע נמשך שלושה ימים במקום יומיים בלבד. לפיכך, מעבר לעבודה ביום שישי צפוי לתרום להגדלת סחר החוץ של המשק.

עם זאת, ישנם כמה טיעונים, שהועלו בדוח הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה, הממתנים את התועלת הצפויה מהחלפת יום שישי בראשון בעניין סחר החוץ.⁴⁶ ראשית, הפרש הזמנים מול שוקי אמריקה מותיר

⁴⁴ הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – דוח הוועדה, עמ' 82.

⁴⁵ שם, עמ' 79.

⁴⁶ שם, עמ' 88.

ממילא סנכרון זמנים קצר בסופו של כל יום. לגבי שווקים אלו, תוספת של יום עבודה מקוצר ביום שישי לא תועיל כלל.

יתר על כן, מקומות עבודה רבים הנדרשים לעבודה מול שווקים באזורי זמן קרובים יותר, נוהגים כבר היום להסיט חלק מעובדיהם לעבודה ביום שישי, על חשבון נוכחות בימי ראשון. לפיכך, התועלת ממעבר גורף לעבודה ביום שישי היא מוגבלת יותר ממה שנדמה מלכתחילה.

אך נראה שתוקפן של ההסתייגויות הללו מוגבל. ראשית, שוקי אירופה ואסיה שאתן חפיפת שעות העבודה גדולה, מהווים 59% מהיצוא ו-67% מהיבוא של מדינת ישראל.⁴⁷ מול שוקי אמריקה, למרות שהחפיפה בשעות העבודה לא תגדל, עדיין יהיה שיפור בתקשורת האסינכרונית (לדוגמה, פרק הזמן בין מייל שאלה למייל תשובה). ישנם מקומות עבודה שמפעילים מחלקות מסוימות ביום שישי כבר היום, אך גם לגבי מקומות אלו נראה שתהיה תועלת בהפעלה גורפת גם של ספקים ומחלקות תומכות שכיום אינם פועלים ביום שישי.

על כל פנים, נראה כי הדעות בנושא חלוקות גם בקרב הגורמים המקצועיים, שיושפעו באופן ישיר מיישום ההצעה. מחד, מכון היצוא הישראלי הגיש לוועדה חוות דעת הטוענת כי המהלך יביא לשיפור אפשרויות הסחר. מאידך, הבורסה לניירות ערך (המייצגת במידה רבה את חברות הפיננסים התלויות בסנכרון מול העולם) הציגה חוות דעת הטוענת כי יום שישי יהווה יום קצר ולא אפקטיבי, ולכן מנקודת ראותה דווקא המצב הקיים עדיף. גם התאחדות התעשיינים ואיגוד החברות הציבוריות הציגו חוות דעת הטוענות כי המצב הנוכחי עדיף מבחינה כלכלית על פני ההצעה.

⁴⁷ דעת משרד הנגב והגליל, סעיף סחר חוץ.

2.6. תיירות

לפי חלק מהתחזיות, תיירות הפנים צפויה לעלות בעקבות יישום ההצעה גם כתחליף לתיירות חו"ל.⁴⁸ התחזיות הללו תולות את הגידול בתיירות הפנים בגורמים שונים:

ההצעה מגדילה את משך חופשת סוף השבוע על חשבון הארכת ימי העבודה באמצע השבוע. ריכוז שעות החופשה, יאפשר לנופשים לקחת בחשבון חופשות ארוכות יותר. כמו כן, ההצעה משנה בהתאם גם את שבוע הלימודים, כך שחופשת סוף השבוע היא גם חופשה לילדים. סנכרון זה, מביא לביטול מסגרות הלימודים ביום ראשון ומאפשר למשפחות לנפוש יחד, מבלי שילדיהם ייעדרו ממסגרות אלו. בנוסף, צפוי גידול בתיירות פנים בשל ביטול מסגרת הלימודים ביום ראשון.

עם זאת, יש לסייג את התועלת הצפויה: לגבי הגידול באורכה של חופשת סוף השבוע, יש לזכור שהגידול מסתכם לכדי כשעתיים, וההשפעה הצפויה משינוי בסדר גודל כזה אינה דרמטית.⁴⁹

ישנם גם טיעונים הטוענים לנזק אפשרי לתיירות, למשל בשל ההתנגשות בין תיירות הפנים ביום ראשון לבין תיירות נוצרית בגלל עלייה בעומס אתרי התיירות ביום ראשון הקדוש לנוצרים.

⁴⁸ דעת משרד הנגב והגליל, סעיף תיירות.

⁴⁹ דוח הוועדה לבחינת מבנה שבוע הוועדה מציין שהתועלת לתיירות צפויה מהארכת משך חופשת סוף השבוע מיומיים ליומיים וחצי (עמ' 64). אך מתיאור ההצעה (עמ' 48) נראה שהתיאור הזה שגוי, זאת כיוון שבמצב כיום ביום חמישי עובדים 8.6 שעות, ובמצב החדש יעבדו ביום שישי 6.5 שעות. ולכן חופשת סוף השבוע תגדל רק ב 2.1 שעות נוספות.

2.7. תחבורה

על פי הצעת המעבר ליום ראשון כיום שבתון, יהפוך יום שישי ליום עבודה מקוצר. על פי הערכת מומחים של משרד התחבורה, יום עבודה מקוצר עלול לגרום לעומסי תנועה גדולים. ההסבר לכך, הוא שביום עבודה רגיל ההגעה והעזיבה נפרסות על פני מספר שעות – חלק מהעובדים מגיעים בשעה מוקדמת יותר וחלק בשעה מאוחרת יותר, וכך גם בנוגע לשעת עזיבת מקום העבודה. פריסה זו גורמת לכך שתנועת המכוניות נפרסת על פני טווח רחב יותר של שעות, וממילא עומסי התנועה מתמתנים. ביום עבודה קצר, לעומת זאת, פריסת שעות ההגעה והעזיבה צפויה להיות קטנה יותר, ולפיכך עומסי התנועה צפויים לגדול. כאשר מצרפים לכך את התנועה הקיימת בסופי שבוע (חופשות חיילים, תנועת נופשים וכדומה), צופות חלק מהסימולציות שעומסי התנועה יהיו גדולים למדי ברמה כזו, המעמידה בספק גדול את כדאיות המהלך.

השפעת עומסי התנועה ביום שישי, תגרום להארכת זמני הנסיעה וממילא להפחתת שעות העבודה בפועל, או לחלופין להקטנת הפריזון הצפוי מתוספת שעות אלו.⁵⁰

---

⁵⁰ שם, עמ' 64.

כמו כן, במשרד התחבורה מעריכים כי על מנת לספק את הביקוש הקיים בשעות השיא בימי שישי יהיה צורך ברכישת 4,000-6,000 אוטובוסים ובנוסף 10-15 רכבות בעלות חד פעמית כוללת של 4.6-6.9 מיליארד ש"ח. מאידך, ניתן להצביע על תועלת תחבורתית במונחי זמני נסיעה ועלויות תפעול רכב מצמצום של יום עבודה עבור חלק מהציבור.

2.8. רווחה ופנאי משפחתי

הנהגת שבתון ביום ראשון מגדילה את חופשת סוף השבוע על חשבון הקטנת המנוחה לאחר ימי העבודה באמצע השבוע, כך שחופשת סוף השבוע מתארכת. על פי טענות המצדדים בהצעה, ריכוז שעות הפנאי של סוף השבוע יגרום לתחושת רווחה מוגברת.⁵¹ מכיוון שעל יום ראשון לא חלות מגבלות הלכתיות כלשהן, הדבר פותח מגוון אפשרויות בילוי שלא קיימות ביום שבת ומאפשר התניידות בתחבורה ציבורית ופתיחת מרכזי מסחר. כמו כן, ההצעה מגדילה את כמות הפנאי המשפחתי ומאפשר להורים לבלות יותר זמן יחד עם ילדיהם.

עם זאת, נראה שהטענות הללו אינן מבוססות דיין. ראשית, נדרש להסביר מדוע דווקא ריכוז החופשה יגרום להגברת הרווחה, שהרי הוא מגיע על חשבון הקטנת המנוחה היומית בשל תוספת שעות העבודה בימים אחרים. נדרש לנמק מדוע ההקטנה העקבית של המנוחה היומית לא תגרום לפגיעה ברווחת העובד וכן ברווחת המשפחה בשל הקטנת זמן השהות המשותפת. שנית, יום ראשון אכן מאפשר תחבורה ומסחר שאינם קיימים בשבת, אך זו לא ההקבלה הנכונה. יום ראשון אינו מחליף את יום השבת, אלא את יום

⁵¹ דעת משרד הנגב והגליל, סעיף רווחה ופנאי.

שישי שבו ישנם מסחר ותחבורה לפחות באופן חלקי עד כניסת השבת, ולכן תוקף הטיעון חלש יותר.

שלישית, כמות הפנאי המשפחתי של הורים וילדיהם גדלה אמנם בעקבות ההצעה, אך הסיבה המרכזית לכך היא החלת יום לימודים ארוך ומעבר לחמישה ימי לימוד. כיום, שבוע העבודה ושבוע הלימודים אינם חופפים, כך שבימי שישי, בעוד הילדים נמצאים במסגרות החינוכיות, רוב ההורים אינם עובדים, בעוד במשך השבוע, כאשר הילדים מסיימים את מסגרות הלימודים ההורים בדרך כלל נמצאים בעבודה. החלת יום לימודים ארוך מרכזת את ימי הלימודים לאמצע השבוע, ומפנה יום חופשה לילדים במקביל לחופשת ההורים. החלת יום לימודים ארוך ומעבר לחמישה ימי לימוד אינה תלויה בשאלה אם יום החופשה הנוסף בסוף השבוע יהיה יום שישי או יום ראשון.

2.9. השפעות מגזריות

מעבר להשפעות החברתיות הכלליות שהוזכרו לעיל, ישנן השפעות ייחודיות על מגזרים שונים בחברה הישראלית.

לציבור הדתי תצמח תועלת ייחודית מיישום ההצעה מכמה סיבות. ראשית יום ראשון הוא יום חופשה מלא, בניגוד ליום שישי שהוא יום קטוע בגלל ההכנות לשבת וכניסתה המוקדמת במיוחד בשבתות החורף. כמו כן, יום זה הוא יום מלא המאפשר נסיעה והשתתפות באירועי ספורט ותרבות שכיום מתרחשים בעיקר בשבת.⁵²

אך בצד היתרונות ישנם גם חסרונות לציבור הדתי ביישום ההצעה.

א. יום שישי כיום עבודה יפגע בהכנות הנדרשות לשבת, ונראה שרבים מהדתיים יתנגדו לכך.⁵³

ב. במגזר החרדי צפוי השינוי לפגוע בשילוב נשים חרדיות בשוק העבודה כיוון שהללו יתקשו לעבוד ביום שישי.

ג. ההערכות של משרד החינוך הן שהחינוך החרדי – וככל הנראה גם החינוך הממלכתי-דתי או לפחות חלקים נרחבים ממנו – ימשיכו לפעול ביום ראשון, שכן הם יראו בחופש מלימודים ביום ראשון "ביטול תורה".⁵⁴ הדבר יקשה על משרד החינוך שיצטרך להפעיל את גופי המטה והמחוזות שלו גם בימי ראשון, וכמובן יקשה על משפחות ממגזרים אלו ליהנות מפנאי משפחתי משותף.

גם עבור הציבור המוסלמי והדרוזי, המונה כ-20% מאזרחי ישראל, נראה שיהיה קושי לקבל את יישום ההצעה. ציבור זה נוהג קדושה ביום שישי, ולכן הוא עלול להיפגע מיישום ההצעה בשל הפגיעה במנהגיו ובפנאי המשפחתי שלו ביום זה. קולות של מחאה מעין אלו החלו להישמע כאשר הרעיון ליישום ההצעה צבר תאוצה בשנת 2011.⁵⁵

בנוסף, על פי הערכות משרד החינוך, סביר להניח שגם במערכת החינוך המוסלמית והדרוזית, הפועלת כיום בימים ראשון עד חמישי, יבקשו להותיר את המצב על כנו, וכך אחוז ניכר ממערכת החינוך כלל לא יעבור לחלופה המוצעת, דבר שיפגע בישימות שלה ובאפקטיביות שלה.⁵⁶

⁵³ ראו בהמשך את הסקרים שנעשו בנושא. על כל פנים, דוגמה להתנגדות מעין זו ראו בדבריה של העיתונאית והסופרת החרדית מלי גרין: "זה לא יעמוד במבחן המציאות. יום שישי זה היום שבו אנחנו מתכוננים לשבת. אז איך נעבוד בו עד שתיים" (הילה ויסברג ואחרים, 'שבוע עבודה מקוצר? ההסתדרות: "רעיון מעניין"; האוצר: "יפגע בתוצר"', אתר **דה-מארקר**, 6.7.2011).

⁵⁴ הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – דוח הוועדה, עמ' 57.

⁵⁵ חסן שעלאן, 'ערבים נגד החופש ביום א': יפגע בתפילות שישי', אתר **ynet**, 5.7.2011.

⁵⁶ הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – דוח הוועדה, עמ' 57.

מנגד, עבור הציבור הנוצרי, המהווה כ-2% מאזרחי ישראל (רובם ערבים נוצרים), נראה שהנהגת שבתון ביום ראשון עשויה דווקא להתאים, כיוון שיום ראשון הוא יום המנוחה על פי הדת הנוצרית, אך כמו שניתן לראות, מדובר בציבור המהווה מיעוט מובהק בישראל.

2.10. תרבות וספורט

יתרון נוסף המוזכר בנוגע להצעה הוא תרומתה לעידוד התרבות והספורט, ובעיקר לשילוב המגזר הדתי והמסורתי בתחומי הספורט.⁵⁷ אמנם כמות שעות העבודה וכמות שעות הפנאי אינה משתנה כמעט בעקבות ההצעה, אך ריכוז השעות בסוף השבוע פותח אפשרויות חדשות ביום החופשה החדש. יום זה יהיה פנוי מעבודה להורים, פנוי מלימודים לילדים ופנוי מהצורך בהכנות לשבת, ולכן יאפשר ביתר קלות לנצלו לאירועי תרבות וספורט. חלק גדול מהאירועים הללו, הנערכים כיום בשבת, יוכל להתקיים ביום ראשון, ובאופן זה יוכל גם המגזר הדתי לקחת בהם חלק.

בפשטות, נראה כי ריכוז שעות הפנאי בסוף השבוע מקל על ההשתתפות באירועי ספורט תחרותי, אך עם זאת, יש לקחת בחשבון שהארכת ימי העבודה באמצע השבוע, מקטינה את השעות שבהם אנשים מתעמלים בעצמם. על כל פנים, כפי שנרחיב בהמשך, אנו סבורים שהיתרונות הללו ניתן להשיג גם בהנהגת שבתון ביום שישי.

⁵⁷ דעת משרד הנגב והגליל, סעיף ספורט.

3. פרק ג: שבתון ביום ראשון – ההשפעה על צביון השבת

אחת מההשפעות המרכזיות שנקשרו בהצעה להנהגת שבתון ביום ראשון היא תרומה אפשרית להסדרת מעמד השבת בישראל מבחינת יחסי הדת והמדינה ואופייה הדתי של השבת. עם זאת, השלכות אלו כמעט שלא נידונו בדוח הוועדה לבחינת שבוע העבודה שבחנה בעיקר את הצד הכלכלי והחברתי של ההצעה להנהגת שבתון ביום ראשון.

כדי לבדוק את ההשפעות הללו יש לבחון את מגוון הנימוקים שהעלו בהקשר זה תומכי ההצעה, ולהעריך את ההשפעה האפשרית של שינוי סוף השבוע על מעמדה של השבת: אילו בעיות עשוי השינוי לפתור, ומנגד, אילו בעיות הוא עשוי לעורר. על בסיס הערכות אלו אפשר יהיה לקבוע האם שינוי שכזה יכול לסייע ליצירת הסדרה מוסכמת של מעמד השבת בישראל הן מבחינת החוק והן מבחינת המציאות בשטח.

ביסוד העמדה שלפיה הנהגת שבתון ביום ראשון תוביל לשיפור מעמדה של השבת ולהסדרת המתח סביבה עומדת הטענה שעיצוב מחודש של ימי סוף השבוע יאפשר איזון של המחלוקות סביב השבת. כיום, עקב ההגבלות שמוטלות על יום השבת מתנהלים מאבקים הולכים ונשנים על צביונה של השבת בישראל – בין אלו המצדדים בהפיכת השבת הרשמית ל"דתית" כמה שיותר, ובין אלו שרוצים להפוך אותה ליום חסר הגבלות רשמיות ולעודד את עיצובה כיום נופש ובילוי. משני צדי המתרס ישנם גורמים שמנסים לקדם את רעיון השבתון ביום ראשון ככלי ליישוב הסכסוך.

באופן כללי, ניתן לומר כי מצד תרומתה של ההצעה להווי החילוני במדינה, מדגישים מקדמי ההצעה שיום ראשון יהווה יום חופש חסר מטען דתי שיספק את צורכי הפנאי והבילוי שאינם מסופקים בשבת. דגש רב

יותר על תרומתה של הצעה זו לצביונה של השבת ניתן לה מן הכיוון הדתי. כבר מראשיתה מלווה את ההצעה הטענה שהיא תמנע חילול שבת ותאפשר לשמור על צביונה הדתי של השבת. הן נתן שרנסקי והן לאה נס טענו כי חלק מן המוטיבציה שלהם להעלאת ההצעה נבעה מן התחושה שמעמד השבת בישראל הולך ונפגע, וכי על מנת לשמור עליו יש לייצר יום מנוחה חלופי. נס ניסחה את ההצעה כמהלך שבא כתגובת נגד ל"כפייה אנטי דתית"⁵⁸ בדמות מקומות עבודה שנפתחים בשבת ואינם מקבלים עובדים שומרי שבת,⁵⁹ וכמענה לעובדה שעוד ועוד מקומות צרכניים נפתחים בשבת. לדבריה, מטרת ההצעה היא – "להוציא את העוקץ מחילול השבת ההמוני המתרחש היום".⁶⁰ בנוסף, יום ראשון כיום חופש יאפשר להעביר אליו את פעילויות הספורט ובכך למנוע חילול שבת וגם לשתף את הציבור הדתי בפעילות זו.

עובדה חשובה לציון היא שנימוקים מהסוג הזה לא נשמעים רק מן הצד הדתי של המתרס הפוליטי. שרת המשפטים לשעבר ציפי לבני הביעה לא מכבר תמיכה ברעיון של שבתון ביום ראשון מתוך נימוק זהה. לטענתה, "הצורך הזה לכבד את השבת הוא לא טובה שאנחנו עושים למאה שערים או לבני ברק".⁶¹ לאור זאת תמכה לבני במתווה של השר שלום.

עם זאת, על אף שישנם קולות התומכים בתרומתה של ההצעה להסדרת מעמד השבת בישראל משני צדי המתרס, נראה שאפשר להציג מספר ערעורים על תרומה זו. ברמה הראשונית, צריך להיות מודעים לכך

⁵⁸ נועם שרביט, 'הצעת חוק: שבוע עבודה בן 5 ימים ויום ראשון כיום המנוחה', אתר news1, 16.3.2004.

⁵⁹ תופעה זה עלתה לדיון ציבורי לאחרונה בעקבות תחקיר בערוץ 2 שהציג עסקים רבים שאינם מקבלים לעבודה את מי שאינו מוכן לעבוד בשבת. ראו: יאיר שרקי, 'הקרב על ההעסקה בשבת ממשיך', אתר מאקו, 31.8.2015.

⁶⁰ ש.ם.
⁶¹ זאב קם, 'לבני: "לכבד את השבת זו לא טובה שאנחנו עושים לחרדים"', אתר nrg, 30.6.2014.

שלהצעה עלולות להיות גם השלכות שליליות בנושא. הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה העלתה בהקשר זה מספר אפקטים שליליים אפשריים:⁶² האפקט הבולט ביותר נוגע להפיכתו של יום שישי ליום עבודה (מקוצר) רשמי. יום שישי משמש באופן מסורתי יום הכנה לשבת וקביעתו כיום עבודה עשויה להקשות על הציבור שומר השבת להגיע מוכנים לשבת, וייתכן שאף תעצים את חילול השבת בקרב הציבור המסורתי. כנגד טענה זו יש לציין שיהודים דתיים בכל העולם מתמודדים בהצלחה עם בעיה דומה ואף חריפה יותר, שכן במדינות העולם יום שישי איננו יום עבודה מקוצר. בנוסף, גם בישראל חי הציבור הדתי בעבר הלא רחוק במציאות שבה יום שישי הוא יום עבודה. עם זאת, אם נתייחס לממד הסמלי של הדברים, ייתכן כי הציבור הדתי יראה בכך פגיעה במעמד השבת כיום המנוחה הייחודי למדינת ישראל וצעד לקראת הפיכת העם היהודי לעם "ככל העמים".

שנית, מעבר לאתגר המעשי בהכנות לשבת, תגרום ההצעה לשינוי האופן שבו נתפסת השבת בחוק ובחברה הישראלית. בעוד כיום נתפסת השבת כיום המנוחה העיקרי, ויום שישי נתפס כיום חופשה "נוסף" המשמש לסידורים, הכנות לשבת ולעיתים לבילוי, על פי ההסדר המוצע יהפוך יום ראשון ליום החופשה "העיקרי" שבו אין מגבלות חוקיות לאופן המנוחה. יום שבת יישאר כיום מנוחה "הלכתי", ויאבד מחשיבותו בעיני חלק גדול מן הציבור. יהיו שיטענו כי במהלך זה תתרחק בצעד נוסף הפרקטיקה של הציבור הישראלי מן המסורת והתרבות היהודית המייחדת את עם ישראל.

אולם, נראה שהשאלה המרכזית שצריכה להישאל היא האם הנהגת שבתון ביום ראשון תוכל לצמצם באופן משמעותי את המאבקים סביב יום השבת? נראה שהעובדה שיום ראשון הוא יום חופש ללא הגבלות לא

⁶² הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – דוח הוועדה, עמ' 68.

תשנה עבור חלק גדול מהציבור הישראלי את התחושה שביום המנוחה הראשון, יום שבת, ההגבלות עדיין עומדות בעינן. במילים אחרות: אין זה הכרחי שהמלינים על כך שיום השבת שלהם מוגבל עקב הצביון הדתי שלו יקבלו את יום ראשון כחלופה שמצדיקה את ההגבלות הללו. כך למשל, האם מובילי המאבק לתחבורה ציבורית בשבת יוותרו עליו בשל הנהגת שבתון ביום ראשון? סביר להניח שלא. בדומה לכך, יש לשאול: האם לא תהיה דרישה לפתיחת בתי עסק? לדעתנו, דרישות מסוג זה אינן נובעות רק מהעדר מועד אחר שבו אפשר לצאת לבילוי וקניות, אלא מעצם קיומו של יום חופשי שלא מתאפשר בו לבצע אותן. לאור זאת, סביר להניח שעדיין תושמענה דרישות לשינוי הסדרי השבת. הדבר נכון שבעתיים לגבי הגורמים המבקשים את שינוי מעמד השבת מסיבות עקרוניות של כפייה דתית. סיבות אלו יישארו בעינן גם כאשר יום ראשון יאפשר חלופה מעשית לביצוע כל פעילות.

בנוסף, כיום חלק גדול מן האוכלוסייה עובד שישה ימים בשבוע, וסביר להניח שכך יהיה גם באם יונהג שבתון ביום ראשון. עבור קבוצה זו, יום שבת יישאר, ככל הנראה, יום המנוחה היחיד, והדבר יתבטא גם בדרישותיה לגבי יום זה.

מן העבר השני, קשה לראות כיצד הנהגת שבתון ביום ראשון תוביל את הגורמים הדתיים לווייתורים בסוגיית השבת. לפיכך, דומה כי אין מנוס מלחפש את הדרך מלהסדיר ישירות את מעמד השבת עצמה, באמצעות מציאת פשרות והסדרים שיתקבלו על ידי שני הצדדים הנתונים בוויכוח.

ייתכן אמנם שבתוך מהלך של הסדר כולל לגבי מעמדה של השבת תאפשר הצעה מסוג הזה להקהות כמה עוקצים מתוך המחלוקת, ואנו בעצמנו מצביעים על כך בדיון בסוגיית הספורט. אולם במבט כללי על סוגיית השבת נראה שאין לראות בהצעה זו יותר מאשר כלי עזר אפשרי לכך, אך

לא הכרחי, כאשר הדגש המרכזי הוא על כך שיושג הסדר שבתוך גבולות השבת עצמה יספק את הצדדים השונים.

4. פרק ד: שבתון ביום ראשון – מיפוי עמדות

4.1. מבוא

בפרקים הקודמים התייחסנו כבדרך אגב לעמדותיהם של גופים שונים – משרדי ממשלה, גופים עסקיים וארגוני מגזר שלישי – להצעה להנהגת שבתון ביום ראשון. בפרק זה נרכז בקצרה את חוות הדעת השונות והעמדות השונות שהוגשו לוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה, שרק חלקן הוזכרו בפרקים הקודמים. כמו כן, נציג בפרק זה את עמדת הציבור הרחב על בסיס שני סקרים שנערכו בשנים האחרונות שבחנו את הנושא, תוך כדי התייחסות למספר פילוחים שונים.

סקירת תמיכתם או התנגדותם של גופים שונים ושל הציבור הרחב להצעה מלמדת מחד על ההיתכנות שלה מבחינה מקצועית, אך יש לה גם חשיבות ברמה הפוליטית: סקירה כזו יכולה לסייע בהבנת ההיתכנות הפוליטית של הצעה מסוימת.

4.2. גופים וארגונים מתנגדים

1. המועצה הלאומית לכלכלה, בנק ישראל, משרד האוצר: שלושת הגופים הללו היו הגופים הכלכליים המרכזיים שנציגיהם הבכירים השתתפו בכתיבת דוח הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה, וכולם שותפים לטענה כי הדוח יביא לפגיעה כלכלית במדינת ישראל. מרבית הטענות בנושא פורטו לעיל.

2. משרד החינוך: משרד החינוך הגיש חוות דעת שלילית בנוגע להצעה. על פי חוות הדעת, חלק נכבד ממוסדות החינוך בישראל יבקשו להחריג

את עצמם מההצעה, ובנוסף המשרד הצביע על מספר השלכות פדגוגיות שליליות שחלקן תוארו לעיל.

3. **משרד התחבורה:** חוות הדעת שהגיש משרד התחבורה טוענת כי מבחינה תחבורתית אין היתכנות ממשית ליום שישי כיום עבודה עד השעה 14:00 או 13:00, בשל עומסי התנועה הכבדים שייווצרו ביום זה.

4. **משרד הביטחון וצה"ל:** חוות הדעת שהציג צה"ל מתנגדת באופן חריף להצעה מסיבות רבות שרובן נעוצות בחוסר האפקטיביות של יום שישי בשל הצורך לאפשר לחיילים להגיע לביתם שעתיים לפני השבת. לטענת צה"ל, הדבר יביא לאובדן של 23% מימי הפעילות וההכשרות בשנה ולפגיעה בהכשרתם של חיילי המילואים. כמו כן, טוענים בצה"ל כי הדבר יקשה על העסקת אזרחים עובדי צה"ל, יביא לפגיעה ברמת הכוונות הצה"לית בימי ראשון, ועוד.⁶³ חוות הדעת של משרד הביטחון מתנגדת גם היא להצעה, וטוענת שמעבר לפגיעה בצה"ל המהלך יפגע ביכולת המשרד להמשיך ולבצע את משימותיו.⁶⁴

5. **התאחדות התעשיינים:** התאחדות התעשיינים מתנגדת גם היא למתווה, וטוענת גם היא כי יום שישי יהיה יום עבודה לא אפקטיבי. לטענתה, רק עבור סקטור המפעלים יישום ההצעה יביא לירידת תוצר של 1.5 מיליארד ₪ לשנה.⁶⁵ לפי הערכות ההתאחדות ובנק ישראל, הארכת שעות העבודה בימים שני עד חמישי תקטין את תפוקת העובדים בשעות אלו בשיעור של 5%-10%. לטענת ההתאחדות, הקטנה זו בתפוקה תגרום להפסדים של 1.29 מיליארד ש"ח בשנה למגזר העסקי ולתעשייה.⁶⁶ כמו כן, כאמור לעיל, התאחדות התעשיינים סבורה כי ההצעה תחייב תוספת שכר עבור

⁶³ הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – דוח הוועדה, עמ' 51-52.

⁶⁴ שם, עמ' 53-54.

⁶⁵ שם, עמ' 78.

⁶⁶ שם, עמ' 87.

עבודה ביום ראשון בהיקף של 60%, שהעלות הכוללת שלה למגזר העסקי מוערכת בכ-7.12 מיליארד ש"ח בשנה.⁶⁷ בנוסף, לטענת התאחדות התעשיינים, לסנכרון מול העולם לא צפויה השפעה רבה ואין הוא יכול לפצות על הנזק הצפוי מן ההצעה. הבורסה לניירות ערך ואיגוד החברות הציבוריות טענו גם הן כי הרווח מן הסנכרון איננו משמעותי, ולטענתן המצב הנוכחי עדיף.

6. קו לעובד: עמותת קו לעובד העוסקת בהגנה על זכויות עובדים מתנגדת גם היא להצעה ממספר סיבות. טענתה המרכזית היא שהשינוי המוצע יביא לכך שעובדים רבים יאלצו להמשיך לעבוד שעות נוספות במהלך השבוע, וכתוצאה מכך תיפגענה מנוחתם ויכולתם ליהנות מפנאי משפחתי ואישי.⁶⁸

7. הרשות לפיתוח כלכלי של המגזר הערבי, הדרוזי והצ'רקסי: רשות זו, הממונה מטעם המדינה על הקידום הכלכלי של המיעוטים בישראל, הביעה התנגדות להצעה, שלטענתה עשויה לפגוע בחופש הדת והפולחן של האוכלוסייה המוסלמית והאוכלוסייה הדרוזית בישראל, הנוהגות קדושה ביום שישי. חוות דעת דומות הציגו גם ארגון "יוזמות קרן אברהם", העוסק בקידום דו-קיום בין יהודים לערבים בישראל, והמועצה הדתית הדרוזית העליונה, שהיא המוסד העליון של העדה הדרוזית בישראל.⁶⁹

8. הסתדרות המורים: הסתדרות המורים הביעה גם היא התנגדות להצעה. לטענת דוברי ההסתדרות, התכנית אינה מתאימה למערכת החינוך שעברה רפורמה מורכבת רק לאחרונה, וכן אינה מתאימה לתלמידי השכבות החלשות, שאינן מסוגלים ללמוד שעות ארוכות משעות הצהריים.⁷⁰

⁶⁷ שם, עמ' 86.

⁶⁸ שם, עמ' 87.

⁶⁹ שם, עמ' 70.

⁷⁰ שם, עמ' 58-59.

4.3. גופים וארגונים תומכים

1. **המשרד לפיתוח הנגב והגליל והמשרד לפיתוח אזורי:** שני משרדים בהובלתו של השר סילבן שלום הובילו את קידום ההצעה. רוב הטענות שהועלו על ידם לתמיכה במהלך נסקרו לעיל.

2. **משרד התיירות:** משרד התיירות הביע תמיכה בהצעה בשל העובדה שלטענתו הדבר יביא להגדלת תיירות הפנים בישראל בעיקר בקרב הציבור החילוני. התיירות הנכנסת מחו"ל אינה צפויה להיות מושפעת באופן ניכר מן ההצעה.

3. **משרד התרבות והספורט:** על פי חוות דעת של משרד התרבות והספורט, החלופה תאפשר צריכת תרבות מוגברת במהלך מוצאי שבת, וכן תאפשר צריכת תרבות במסגרת משפחתית – אופציה שכיום כמעט אינה קיימת עבור משפחות דתיות. באופן כללי, ראוי לציין כי היה מוסכם על חברי הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה כי השלכות החלופה על התרבות תהיינה חיוביות.⁷¹

4. **החברה למתנ"סים ומועצת תנועות הנוער:** ארגונים אלו הביעו תמיכה בהצעה, על בסיס הטענה כי הן יחזקו את מעמדו של החינוך הבלתי-פורמלי בישראל ויאפשרו הכנסת תכנים וערכים חדשים. תמיכה דומה הביעו גם נציגי רשויות מקומיות בפני הוועדה.⁷²

5. **הוועד האולימפי וההתאחדות לכדורגל:** בהתאם לתמיכתו של משרד התרבות והספורט ישנה תמיכה גורפת למהלך גם בקרב גופים העוסקים בספורט מקצועני בישראל. הוועד האולימפי תמך בהצעה בשל כך שהיא תאפשר לספורטאים שומרי שבת להשתתף בספורט התחרותי בישראל,

⁷¹ שם, עמ' 71-72.

⁷² שם, עמ' 60.

בשל כך שתחרויות רבות תוכלנה להתקיים ביום ראשון.⁷³ התאחדות הכדורגל תומכת גם היא במהלך, וטוענת כי הוא ירחיב את מעגל הצופים באירועי ספורט. כמו כן, גם התאחדות הכדורסל תומכת במהלך.⁷⁴

6. **מכון היצוא הישראלי:** מכון היצוא הביע תמיכה בהצעה בשל כך שהיא תגדיל את שעות הסנכרון של ישראל אל מול חלק מהמדינות מסך של 34 שעות לסך של 42.5 שעות, וכך תוכלנה אפשרויות הסחר של ישראל להשתפר.⁷⁵

7. **איגוד לשכות המסחר והתאחדות המלונאים:** איגוד לשכות המסחר תומך בהצעה, משום שלדעתו יש לה פוטנציאל רב להגביר את המסחר.⁷⁶ התאחדות המלונאים תומכת גם כן בהצעה, שתגדיל לדעתה את ענף המלונאות בישראל. עם זאת, שני ארגונים אלו מתנים את תמיכתם בכך שהשכר המשולם לעובדים ביום ראשון והשכר השעתי בימות השבוע הרגילים לא יעלה, אך לפי הוועדה הדבר מוטל בספק רב.⁷⁷

8. **ארגון המורים:** ארגון המורים הביע תמיכה במהלך שעשוי לדעתו להוות מנוע לרפורמה בסיסית במערכת החינוך ולאפשר לה להקדיש זמן לערכים וחינוך, זאת באמצעות השקעה בתכנים חינוכיים במערך חוץ בית-ספריות. עם זאת, הארגון התנה את תמיכתו בהצעה בכך שהמורים – העובדים כיום חמישה ימים בשבוע ובוחרים את היום החופשי שלהם – יהיו זכאים ליום חופשי נוסף כך שיעבדו ארבעה ימים בשבוע בלבד. דוח הוועדה מציין כי לאור רפורמת "עוז לתמורה" המחייבת מורים ל-40

---

⁷³ שם, עמ' 72.

⁷⁴ שם, עמ' 73.

⁷⁵ שם, עמ' 89.

⁷⁶ שם, עמ' 80.

⁷⁷ שם, עמ' 86.

שעות שבועיות, קשה להבין כיצד המורים יעבדו במסגרת של 10 שעות יומיות.⁷⁸

9. המכון הישראלי לדמוקרטיה ו"תיקון": שני ארגונים אלו הביעו תמיכה בהצעה, שלטענתם תעביר פעילויות רבות המתקיימות כיום בשבת ליום ראשון ובכך תפחית את חילול השבת ותאפשר לציבור שומר השבת לקחת בהן חלק. המכון הישראלי לדמוקרטיה אף הציע לשלב את ההצעה עם קידם הצעת חוק שתסדיר את מעמד השבת בישראל באמצעות חקיקה.⁷⁹

4.4. עמדת הציבור

בתת-פרק זה נציג וננתח בקצרה שני סקרים שנערכו בקרב הציבור בנוגע לסוגיית הנהגת שבתון ביום ראשון.

הסקר הראשון נערך במסגרת פעילות הוועדה לבחינת מבנה שבוע הוועדה ופורסם בדוח הוועדה במרץ 2013. הסקר מהווה מדגם של כלל האוכלוסייה בישראל, אך בדוח אין כל פירוט על כמות המשתתפים שלקחו חלק בסקר.

הסקר מתייחס להצעה המפורטת שנידונה באריכות לעיל, והשאלה נוסחה באופן הבא: "קיימת הצעה להפוך את יום ראשון ליום מנוחה ולחזור לעבוד ביום שישי עד שעה שתיים, ולהאריך את ימי העבודה בימים שני עד חמישי כך שבסך הכל מספר שעות העבודה לא ישתנה והשכר לא ישתנה. האם אתה תומך בהצעה זו?". אלו הם תוצאות סקר זה:

⁷⁸ שם, עמ' 58.

⁷⁹ שם, עמ' 68.

לא בטוח	לא	כן	
6.3	43	50.7	כללי
			לפי יהודים/ערבים
6.9	42.2	50.9	יהודים
1.6	45.2	53.2	לא יהודים
			לפי דת
5.2	54	40.8	דתיים (חרדי/דתי/מסורתי-דתי)
7.5	38	54.5	חילונים (חילוני/מסורתי- חילוני)
			לפי שכר
7	45.7	47.3	עד 7,500 ₪
5.3	37	57.7	מעל 7,500 ₪
			לפי השכלה
5.4	44.2	50.4	עד תעודת בגרות מלאה (כולל)
7.4	41.6	51	על-תיכונית ומעלה
			לפי מגזר עבודה
5.9	39.6	54.5	מגזר עסקי
6.9	51	42.1	מגזר ציבורי

שאלה נוספת שנבחנה בסקר זה בחנה את המוכנות של הציבור לשאת בעלויות הכרוכות ביישום הצעה זו. השאלה שנשאלה בהקשר זה נוסחה כך: "להחלטה על קביעת יום שבתון ביום ראשון עשויות להיות עלויות שהציבור יצטרך לשלם עבורן. האם היית מוכן לשלם עבור שבתון ביום ראשון ואם כן, אז כמה?"

לא מוכן לשלם	עד 50 ₪ לחודש	עד 100 ₪ לחודש	עד 200 ₪ לחודש	עד 500 ₪ לחודש
59.1	19.6	15	5.5	2.8

הסקר השני נערך בספטמבר 2014 במסגרת מיזם "שבת ישראלית" שהמכון לאסטרטגיה ציונית נטל בו חלק. מיזם זה הוא למעשה קואליציה של ארגונים הפועלים יחדיו למען עידוד השיח וההסכמה על השבת במרחב הציבורי ומיצובה כיום בעל משמעות. תוצאות סקר זה מתפרסמות במסמך זה לראשונה.

הסקר נערך על ידי מכון גיאוקרטוגרפיה באמצעות סקר טלפוני בקרב 500 גברים ונשים בגילאי 18 ומעלה. רוב השאלות בסקר עסקו באופי יום השבת היהודי של הנשאלים, ובשל כך, הסקר פנה לציבור היהודי בלבד. רק שאלה אחת עסקה ביחס הציבור להנהגת שבתון ביום ראשון. ממצאי הסקר הציגו מספר פילוחים דומים לאלו שנעשו בסקר של הוועדה לבחינת שבוע העבודה, אך הוא הציג גם מספר פילוחים נוספים. עם זאת, חשוב להדגיש שבסקר זה ההצעה שעמדה אל מול הנסקרים איננה זהה להצעה שבה דנו באריכות לעיל ושהוצגה בסקר הקודם. בסקר זה נשאלו הנסקרים על תמיכתם בהצעה שתחליף את יום העבודה ביום ראשון ביום עבודה חלקי ביום שישי, ללא תוספת שעות עבודה בימים שני עד חמישי. כמו כן, בסקר זה לא נשאלו הנסקרים על המוכנות שלהם לשאת בעלויות של רפורמה מעין זו. על כל פנים, כך נוסחה השאלה ואלו הן תוצאות הסקר:

"בימים אלו קיימת יוזמה לפיה יום ראשון בשבוע יהיה יום חופשי, כך שהעובדים יעבדו ביום שישי עד לשעות הצהריים, אך ינוחו בימי שבת וראשון. על פי יוזמה זו, מרכזי המסחר והקניות יהיו סגורים בשבת ויפתחו ביום ראשון. באיזו מידה אתה תומך או לא תומך ביוזמה זו?"

לא יודע	לא	כן	
5.3	44	50.7	כללי (יהודים)
			לפי דת
5.1	31.4	63.5	דתיים+חרדים
2.1	45.7	52.2	מסורתיים
7.6	47.6	44.8	חילונים
			לפי הכנסה
5.2	37.1	57.7	מתחת לממוצע
2.2	50.1	47.7	סביב הממוצע
5.3	41.4	53.3	מעל הממוצע
			לפי השכלה
3.6	43.6	52.8	עד תיכונית
4.2	43.2	52.6	על תיכונית
5.5	43.6	50.9	אקדמית
			לפי מגדר
4.6	42.3	53.1	גברים
5.9	45.5	48.6	נשים
			לפי גיל
5.9	41.1	53	34-18
3.6	39.4	57	54-35
6.4	51.7	41.9	55+

אם נסכם את תוצאות הסקרים הרי שנוכל להגיע למסקנות הכלליות הבאות:

1. כללי: הציבור חלוק בעמדותיו בנוגע להנהגת שבתון ביום ראשון, ומגלה תמיכה של כ-50% לעומת התנגדות של 43%-44%, וזאת בשני הסקרים. המעניין הוא, שגם כאשר היוזמה הוצגה באופן שיביא להפחתת ניכרת בשעות העבודה השבועיות התמיכה בה לא הייתה גבוהה יותר.

2. מוכנות לשאת בעלויות: אם להצעה אכן יהיו עלויות שישפיעו על כיסו של הציבור, כפי שטענה הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה, הרי שממצאי הסקר הראשון מלמדים כי התמיכה הציבורית במהלך תרד באופן משמעותי.

3. לאום ודת: ממצאי הסקר הראשון מלמדים כי אין הבדל משמעותי בתמיכה בהצעה בין יהודים לערבים. לעומת זאת, התמיכה של הציבור הדתי לעומת החילוני לא אחידה בסקרים: בעוד בסקר של הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה הציבור הדתי גילה הסתייגות מההצעה לעומת הציבור החילוני שהביע יותר תמיכה, הרי שבסקר של מיזם "שבת ישראלית" הציבור הדתי גילה תמיכה גדולה יותר בהצעה.

לגבי הציבור הדתי, נראה כי הסיבה לתמיכה הגבוהה בהצעה בסקר השני היא העובדה שנאמר בסקר כי "מרכזי המסחר והקניות יהיו סגורים בשבת ויפתחו ביום ראשון". משכך, נראה כי הציבור הדתי יתמוך בהצעה רק כאשר היא תפחית באופן משמעותי את חילול השבת הציבורי במדינה ותקנה לשבת הציבורית אופי יותר יהודי והלכתי. כמו כן, ייתכן שהפער בין הסקרים נובע מכך שבסקר הראשון נאמר כי היוזמה כוללת עבודה ביום שישי עד לשעה 14:00, ולפיכך בציבור הדתי עלתה התנגדות בשל ההכנות לשבת, ואילו בסקר השני זמן העבודה ביום שישי קצר יותר.

4. הכנסה והשכלה: בשני הסקרים הפילוח לפי סוגים שונים של השכלה לא העלה הבדלים משמעותיים בתמיכה בהצעה. בנוגע להכנסה, בסקר של הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה נמצא כי בעלי הכנסה גבוהה

תומכים באופן ניכר בהצעה בעוד בעלי הכנסה נמוכה יותר מסויגים ממנה. מאידך, בסקר של מיזם "שבת ישראלית" דווקא בעלי ההכנסה הנמוכה גילו את התמיכה הגבוהה ביותר בהצעה. ייתכן שהדבר נובע מכך שהסקר של מיזם "שבת ישראלית" הציב לפני הציבור הפחתה בשעות העבודה השבועיות, הקורצת יותר לבעלי ההכנסה הנמוכה. כמו כן, ייתכן שישנו מתאם גבוה בין הכנסה נמוכה ובין קרבה למסורת, כך שההבדל שמתגלה כאן בין שני הסקרים קשור להבדל שהוסבר בסעיף הקודם על בסיס רקע דתי.

5. **מגזר עבודה:** פילוח זה נבדק רק בסקר של הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה. הממצאים מעלים כי בקרב עובדי המגזר העסקי ישנה תמיכה בהצעה, בעוד בקרב המגזר הציבורי אחוז המתנגדים גבוה יותר. ייתכן כי הדבר נובע מכך שעובדי המגזר הציבורי חוששים מכך שההצעה תפגע בתנאי העבודה שלהם, כאשר מנגד בקרב עובדי המגזר העסקי ישנו רצון להגדיל את כמות הזמן המוקדש לתרבות הפנאי על פני עומס העבודה.

6. **מגדר וגיל:** פילוחים אלו מופיעים רק בסקר שנערך על ידי מיזם "שבת ישראלית". הממצאים מעלים כי אין הבדל משמעותי בין גברים לנשים (גברים נוטים מעט יותר מנשים לתמוך בהצעה), וכן שאנשים מעל גיל 55 נוטים יותר להתנגד להצעה, וכן שהתמיכה של צעירים בגילאי 18-34 מסויגת יותר מהתמיכה של אנשים בגילאי 35-54, המביעים את התמיכה הגדולה ביותר בהצעה.

4.5. סיכום

בפרקים האחרונים הוצגו הטענות השונות בנוגע ליתרונות ולחסרונות השונים הצפויים מיישום ההצעה להנהגת שבתון ביום ראשון. אמנם חלק

מהתחזיות בנוגע להצעה נתונות במחלוקת, אך נראה שבכל זאת ניתן להציג כיוונים מרכזיים:

ראשית, כותבי נייר עמדה זה סבורים כי הטיעונים בדבר היכולת של ההצעה לקדם הסדר מחודש באשר למעמד השבת בישראל מופרזים. ייתכן אמנם שבתוך מהלך של הסדר כולל לגבי מעמדה של השבת תאפשר הצעה מסוג זה להקהות כמה עוקצים מתוך המחלוקת, אולם במבט כללי על סוגיית השבת נראה שאין לראות בהצעה זו יותר מאשר כלי עזר אפשרי לכך אך לא הכרחי, כאשר הדגש המרכזי הוא על כך שיושג הסדר שבתוך גבולות השבת עצמה יספק את הצדדים השונים.

שנית, באשר לטיעונים הכלכליים, הרי שהוועדה הבין-משרדית שהקימה הממשלה לבחינת המהלך הצביעה דווקא על השלכות כלכליות שליליות רבות של ההצעה, כאשר החיסרון המרכזי של ההצעה טמון בכך שבעקבות הוספת יום עבודה מקוצר בשישי והארכת ימי העבודה באמצע השבוע, פריון העבודה בישראל יקטן והדבר יפגע בתוצר ובסופו של דבר גם בכיסו של האזרח הפשוט. התנגדויות משמעותיות נוספות עלו בשל חוסר היתכנות תחבורתית של יום עבודה חלקי בשישי, ובשל העובדה שגופים משמעותיים כדוגמת צה"ל וחלקים ממערכת החינוך לא ישתלבו במהלך, ובכך מקשים על היתכנותו. גם בקרב הציבור המוסלמי והדרוזי עלתה התנגדות למהלך, שיהפוך את היום הקדוש לקבוצות אוכלוסייה אלו – המונות כ-20% מאזרחי ישראל – ליום עבודה מן המניין. אמנם, גם הוועדה הסכימה כי אין לכחד שהמהלך יביא ליתרונות ביצירת מרווח רב לתרבות וספורט, אך העמדת הדברים אל מול החסרונות הרבים שביישום ההצעה הביאה לבסוף לפסילתה.

כמו כן, שני סקרים שונים שבחנו את עמדת הציבור הרחב בנושא מלמדים כי כ-50% מהציבור תומך בהצעה לעומת 43%-44% המתנגדים לה,

והתנגדות זו עומדת בעינה אף אם ההצעה תכלול הפחתה של שעות העבודה השבועיות במשק. גם מבין התומכים בהצעה, רבים טענו כי אם הדבר יביא לפגיעה כלכלית בכיסם הם יתנגדו לה.

לאור כל זאת, נראה כי אין מנוס מלדחות על הסף את ההצעה להנהגת שבתון ביום ראשון.

5. פרק ה: הצעה חדשה – שבתון ביום שישי

5.1. מבוא

הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה בראשות פרופ' יוג'ין קנדל התמקדה, כאמור לעיל, בהצעה להנהגת שבתון ביום ראשון, ודחתה אותה לאחר בדיקה מעמיקה. עם זאת, בדו"ח הוועדה ישנו דיון קצר גם בחלופות נוספות לשינויים במבנה שבוע העבודה: בין היתר, הוועדה דנה באפשרות להוסיף ארבעה ימי שבתון אזרחיים במהלך השנה, באפשרות לקצר יום עבודה אחד במהלך השבוע וכן באפשרות להפוך את יום שישי ליום שבתון רשמי.

לדידנו, ההצעה הטובה והריאלית ביותר מבין החלופות היא ההצעה להנהגת יום שבתון נוסף ביום שישי. במסגרת הצעה זו, יבוטלו הלימודים ביום שישי במקביל להרחבת הלימודים בשאר ימות השבוע, תיקטן כמות העובדים ביום שישי, ויתבצע עידוד לפעילויות תרבות, ספורט ותיירות ביום זה.

למעשה, גם דוח הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה כולל חוות דעת חיובית ברובה לגבי חלופה זו. קיום שבתון ביום שישי גם משתלב עם הנטיות הטבעיות של עובדי המשק: כ-58% מאזרחי ישראל אינם עובדים כיום כלל ביום שישי, זאת למרות שהוא אינו מוגדר כיום שבתון רשמי. ככל הנראה, הדבר נובע ממספר גורמים שונים השלובים זה בזה: יום שישי הנו יום עבודה קצר ולא אפקטיבי, היותם של ישראלים רבים – יהודים ומוסלמים – שומרי מסורת ורצונם של עובדים רבים ביום חופש נוסף כמקובל בעולם.

לאור זאת, ננסה בפרק זה לדון באופן ראשוני בהשלכות השונות של יישום הצעה זו. כפי שננסה להראות, חלק גדול מהיתרונות שטמונים בהצעה

להנהגת שבתון ביום ראשון ניתנים להשגה גם מהנהגת שבתון ביום שישי, וזאת – לעומת קודמתה – ללא פגיעה בכלכלת ישראל.

מכיוון שהצעה זו לא עלתה עד כה לדיון משמעותי בשיח הציבורי, לא נוכל להביא התייחסות מפורטת כלפיה מצד משרדי ממשלה או מצד גופים משמעותיים במגזר הפרטי ובמגזר השלישי, ולפיכך ניעזר רבות בהתייחסויות שהוצגו לעיל להצעת הנהגת שבתון ביום ראשון, עם ההתאמות הנדרשות כמובן. כמובן, אנו מקווים כי הדיון בחלק זה יהווה פתח לדיון ציבורי משמעותי בסוגיית הנהגת שבתון ביום שישי.

5.2. ניתוח כלכלי

כאמור לעיל, בשנת 2000 ניתן על ידי שר העבודה והרווחה דאז, אלי ישי ("ש"ס"), צו הרחבה בנוגע לשבוע העבודה, הקובע כי שבוע עבודה מלא יכלול 43 שעות, וחודש עבודה מלא יכלול 186 שעות. מכאן, שבמקומות עבודה שבהם עובדים שישה ימים בשבוע מקובל לעבוד 8 שעות בימים ראשון עד חמישי ו-3 שעות נוספות ביום שישי, ואילו במרבית המשק נהוג לעבוד 8.6 שעות בימים ראשון עד חמישי.

האפשרות המרכזית להנהגת שבתון בימי שישי היא על ידי חלוקת השעות בשבוע העבודה הנוכחי לחמישה ימי עבודה, כך שכל אחד מהם יכלול 8.6 שעות, כפי שקורה בפועל בחלק ממקומות העבודה.⁸⁰ ברור אמנם כי

⁸⁰ למעשה, ישנה אפשרות נוספת להנהגת שבתון ביום שישי, וזאת על ידי קיצור שבוע העבודה בשלוש שעות (מ-43 שעות ל-40 שעות), כך שממוצע שעות העבודה בישראל ישווה לממוצע ב-OECD. לא התייחסנו לאפשרות הזו מכיוון שגורמים כלכליים שונים טוענים כי יישומה יביא להשלכות כלכליות שליליות. זאת בשל פריון העבודה הנמוך לשעת עבודה במשק הישראלי, אשר ייתכן שיגרום לכך שהורדת מספר שעות העבודה במשק הישראלי תוריד את התל"ג לנפש, שממילא הנו נמוך יחסית. עם זאת, ראוי לציין כי הקשר בין הפריון והתל"ג ובין מספר שעות העבודה במשק אינו ברור, ושבמדינות שבהן שעות העבודה

התועלת לסחר החוץ מהנהגת שבתון ביום ראשון בשל התיאום שייווצר עם שוק העבודה במדינות המערביות, אינה רלוונטית להנהגת שבתון ביום שישי, אך מנגד, לשבתון ביום שישי אין השלכות כלכליות שליליות.

כלכלני משרד האוצר, בנק ישראל והמועצה הלאומית לכלכלה העריכו כי ההשפעה המרכזית של המהלך צפויה להיות במגזר הציבורי ובפרט בענפים הגדולים שבו העובדים בשישי – ענפי החינוך והבריאות. על כל פנים, מכיוון שרוב הציבור הישראלי אינו עובד ביום שישי כבר כיום, למהלך זה אין משמעויות כלכליות נרחבות על המגזר הפרטי. משכך, הטיעון הכלכלי המרכזי של פגיעה בתוצר, שהועלה כנגד הנהגת שבתון ביום ראשון, כלל אינו רלוונטי בנוגע לשבתון ביום שישי, שכאמור, באופן לא רשמי הנו יום שבתון במקומות רבים.

לאור זאת, הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה טענה כי ההשלכות הכלכליות ההרסניות שהוזכרו בקשר להנהגת שבתון ביום ראשון אינן רלוונטיות לשאלת הנהגת יום שישי ליום שבתון.⁸¹

עם זאת, ישנה השלכה כלכלית משמעותית על המשק מהנהגת שבתון ביום שישי: עליית השכר. כאמור בחלק הקודם, הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה העריכה כי יישום ההצעה להנהגת שבתון ביום ראשון יביא לעלייה בשכר של העובדים, וחלק מהסיבות לכך, כמו דרישה של עובדים לפיצוי על העבודה ביום השבתון, יכולות להיות רלוונטיות גם ליום שישי. עם זאת, נראה כי גם אם תהיה עלייה ברמת השכר בימי שישי, היא לא תהיה רחבה כמו שצפו באשר ליום ראשון.

במהלך השנים ניתנו הערכות משוערות שונות לעלות הכלכלית של הנהגת שבתון ביום שישי, שנראה שהתייחסו לסוגיית עליית השכר: בשנת 2003

מצומצמות יותר, הפריין והתל"ג גבוהים יותר. עם זאת, לא הוכחה סיבתיות לנתון זה, כך שקשה לקבוע בהקשר זה יחסי סיבה ותוצאה.

⁸¹ הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – דוח הוועדה, עמ' 98.

העריך משרד הכלכלה את עלות הנהגת שבתון ביום שישי בכ-2 מיליארד ש"ח בשנה,⁸² ואילו בשנת 2007 התאחדות התעשיינים העריכה את עלות המהלך בכמיליארד ש"ח בשנה.⁸³ לדעתנו, על אף שקשה להעריך זאת, עלות עליית השכר למשק יכולה להתקזז עם התרומה שתיתוסף למשק מהגידול בצריכה שייווצר מהנהגת שבתון ביום שישי.

כמו כן, נראה שלעליית השכר יש גם היבט חיובי שעליו הצביעה הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה בהקשר של הדיון על שבתון ביום ראשון: המועסקים בימי השבתון מגיעים בעיקר מענפי השירותים, המסחר והתעשייה, ענפים שבהם ממוצע השכר נמוך מהממוצע במשק. כך לדוגמה, מבין בעלי השכלה אקדמית רק 34% עובדים ביום שישי לעומת 49% מבין אלו שאין להם כלל תעודת בגרות.⁸⁴ לפיכך, תוצר לוואי של הנהגת שבתון ביום שישי יהיה עלייה בשכרם של מועסקי ענפים אלו, ועלייה זו בשכרם תתרום לצמצום הפערים החברתיים-כלכליים בחברה. עם זאת, אם אוכלוסיות העובדים בשבת ייאלצו לממן מסגרת חלופית לילדיהם ביום שישי, כיון שיום זה יונהג כשבתון גם במערכת החינוך, ייתכן כי השפעה זו תקטן,⁸⁵ אך כפי שנראה להלן, מוצע שהמדינה תממן את המסגרות החלופיות הללו.

בשולי הדברים יש לציין כי עבור עובדים אשר ייאלצו להמשיך ולהיות מועסקים ביום שישי אפשר יהיה להשלים את שעות המנוחה על פני תקופת זמן (חודש, שנה), כדי לאזן בין שעות העבודה ביום המנוחה הרשמי (שישי) לבין שעות המנוחה שיזכו להן אם ינוחו ביום אחר (8.6).

⁸² ממי כהונאי, שינוי שבוע העבודה: השלכות כלכליות, הכנסת: מרכז המחקר והמידע, 30 בינואר 2005.

⁸³ התאחדות התעשיינים, מעבר לשבוע עבודה מקוצר: השלכות צפויות על התעשייה, 17 ביוני 2007.

⁸⁴ הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – דוח הוועדה, עמ' 25.

⁸⁵ שם, עמ' 99.

למשל, אפשר לקבוע כי עובד אשר יוסיף להיות מועסק במשך 6 שעות מדי יום שישי, יהיה זכאי ל-3 ימי חופש מלאים ביום חול לאורך חודש. שיטת העסקה גמישה זו הופכת לנפוצה במדינות רבות, והיא מאפשרת למעסיקים ולעובדים להתאים את שבוע העבודה בהסכמה, ללא פגיעה בזכויות העובדים או בתפוקתם.

לאור זאת, נראה כי להנהגת שבתון ביום שישי אין השלכות כלכליות כבדות משקל על המשק כמו להצעה להנהגת שבתון ביום ראשון, ומאידך, יש לה יתרונות רבים כפי שננסה להראות להלן.

5.3 חינוך

מזה שנים רבות נושא ביטול הלימודים ביום שישי עולה על סדר היום בציבור הישראלי. כבר בשנת 1992, תוך כדי ניסיון לעשות שינויים בחוק חינוך ממלכתי, עלתה דרישה מצד המדינה לעבור לשבוע לימודים של חמישה ימים.⁸⁶ הדרישה עלתה בעיקר בשל הטענות כי ריכוז שעות הלימודים בחמישה ימים בשבוע במקום בשישה ימים יחסוך כסף רב ושיום לימודים ארוך יותר יאפשר רצף לימודי וחינוכי. גושפנקה רשמית לניסיון לעבור לחמישה ימי לימודים ניתנה בשנת 2005 בדו"ח דברת, אשר המליץ כי שבוע הלימודים יימשך חמישה ימים והלימודים ביום שישי יבוטלו.⁸⁷ המלצה זו השתלבה באופן מיטבי עם חוק יום חינוך ארוך אשר התקבל כבר בשנת 1990 (ובגרסה מחודשת בשנת 1997) וקבע כי שעות הלימודים בחמשת ימי השבוע יארכו לכל הפחות שמונה שעות וביום

⁸⁶ פרוטוקול הישיבה השמונים-ושש של הכנסת השלוש-עשרה, יום שלישי, י"ג באייר התשנ"ג.

⁸⁷ כוח המשימה הלאומי לקידום החינוך בישראל, התוכנית הלאומית לחינוך (דו"ח דברת), טבת תשס"ה – ינואר 2005, עמ' 22.

שישי ארבע שעות.⁸⁸ החוק אמנם אינו מחייב מעבר לחמישה ימי לימודים, אך הוא מקל מאוד על מעבר כזה. יש לציין, כי החוק היה אמור להיות מיושם באופן מלא בשנת הלימודים הנוכחית (תשע"ו), אך חוק ההסדרים דוחה את יישום החוק מדי שנה, והוא מיושם רק בחלק קטן מבתי הספר בישראל.

בעקבות דו"ח דברת תמכו מספר שרי חינוך בביטול הלימודים ביום שישי, אך מסיבות שונות המהלך לא יצא אל הפועל באופן כלל מערכת. למרות זאת, מספר לא מבוטל של בתי ספר (בעיקר מוסדות תיכוניים בחינוך הממלכתי-דתי או במועצות אזוריות) עברו לחמישה ימי לימודים בשבוע מסיבות מגוונות.

למעשה, ברוב המדינות המערביות נהוג כי מערכת החינוך פועלת חמישה ימים בשבוע, שלא כמו בישראל.

המעבר לחמישה ימי לימודים אמור לחסוך כסף בשל ייתור הצורך לממן הסעות בימי שישי, וכן בשל ייתור הצורך בתחזוקת בתי הספר (ניקיון, אבטחה וכדומה). הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה העריכה את החיסכון מהסעות בלבד ב-88 מיליון ש"ח (במחירי מדד 2009).⁸⁹ כמו כן, בשל קיצור החופש הגדול בשלושה שבועות ניתן יהיה לחסוך את התקצוב ל"בית הספר של החופש הגדול" (מיזם הקייטנות המסובסדות של משרד החינוך), אשר תוקצבו בשנת הלימודים תשע"ד בכ-200 מיליון ש"ח על ידי משרד החינוך לבדו, וזאת בנוסף לתקצוב של מפעל הפיס, הרשויות המקומיות ותרומת הקרן לידידות.

מנגד, בשל העובדה שייתוסף יום חופש ביום שישי, מסתמן שיהיה צורך בפעילות חוץ בית-ספרית עבור חלק מן התלמידים, משום שציבור המועסקים ביום שישי אשר ימשיכו להיות מועסקים ביום זה, יזדקקו

⁸⁸ חוק יום חינוך ארוך ולימודי העשרה, התשנ"ז-1997.

⁸⁹ הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – דוח הוועדה, עמ' 59.

למסגרת הולמת לילדיהם. בשל זאת ייתכן כי על המדינה יהיה לממן מסגרות חלופיות בלתי פורמאליות או פורמאליות על מנת שייתנו מענה לצורך החברתי שעלול להתפתח ממהלך זה. דו"ח דברת העריך לפני עשור את עלות סבסוד הפעילות החוץ בית ספריות ביום שישי בכ-200 מיליון ש"ח בשנה.⁹⁰

תמיכה נוספת בביטול הלימודים ביום שישי מגיעה מצד ארגוני ההורים הפועלים להגדלת החפיפה בין החופשות של התלמידים בבתי הספר ובין החופשות של ההורים, כדוגמת ארגון "הורים עובדים לשינוי", המקדם מאז שנת 2008 את הרעיון של מעבר לחמישה ימי לימודים. מחקר של מרכז המחקר והמידע של הכנסת שפורסם בשנת 2012 בחן את הפער בין מספר ימי העבודה שבהם לא מתקיימים לימודים בבית הספר ובין מספר ימי החופשה השנתית שלהם זכאים העובדים. בישראל נמצא כי ישנם 76 ימי עבודה שבהם לא מתקיימים לימודים במערכת החינוך לעומת כ-10 ימי חופשה שנתית שלהם זכאים ההורים, כך שהפער עומד על 66 יום. המחקר הראה כי מתוך 25 מדינות נבחרות ב-OECD אשר נבחנו, פער זה הוא השני בגודלו, לאחר ליטא.⁹¹

לאור ממצאים אלו מציג ארגון "הורים עובדים לשינוי" תכנית שלפיה יבוטלו הלימודים בימי שישי ב-37 השבועות שבהם מתקיימת שנת הלימודים, כאשר 27 ימים מתוך 37 הימים שיבוטלו יקוזזו עם ימי חופשה אחרים במהלך השנה ו-10 הימים האחרים יפוזרו במהלך ימי הלימודים הקיימים כשעות לימודים נוספות.⁹²

הגדלת החפיפה תתרום באופן ישיר במספר תחומים/מישורים:

⁹⁰ שם, שם.

⁹¹ אורלי אלמגור-לוטן, ימי חופשה בבתי-ספר יסודיים לעומת ימי חופשה במשק – סקירה משווה, הכנסת – מרכז המחקר והמידע, י"ב שבט תשע"ב – 5 בפברואר 2012, עמ' 11.

⁹² את ההצעה המלאה ניתן למצוא בכתובת זו:

<http://www.ihorim.co.il/vault/files/parents%20program.pdf>

- הקלה על התנהלות התא המשפחתי הנדרש לתמרן בין שעות העבודה לטיפול בילדים.
  - הגברת שילוב אימהות במעגל העבודה. אימהות רבות מוותרות או מגבילות את שהותן בעבודה כדי לסייע לילדיהן לאחר שעות הלימודים.
  - ההשפעות הללו צפויות להתרגם להגדלה ניכרת בתוצר, הרבה מעבר לעלויות הנדרשות למימון יום הלימודים הארוך.
- כמו כן, ייתכנו השפעות חיוביות להצעה גם בתחום החינוכי. ישנם הטוענים כי יום שישי אינו מנוצל כיום כראוי בבתי הספר וכי שתי החלופות העיקריות למהלך זה – הארכת ימי הלימודים או ביטול ימי חופשה בחופש הגדול – יאפשרו רצף לימודי וחינוכי טוב יותר.

5.4. תרבות וספורט

במסגרת דיון בהצעות שונות בסוגיית השבת הציבורית טענו הרב יעקב מדן ופרופ' רות גביזון, יוזמי וכותבי אמנת גביזון-מדן, כי הוספת ימי שבתון במשק "תאפשר פעילות חברתית, משפחתית, ספורטיבית ותרבותית משותפת גם מעבר ליום השבת על אופיו המיוחד"⁹³.

נראה כי הנהגת שבתון ביום שישי אכן תאפשר את הארכת הבילויים המשפחתיים המשותפים לאורך סוף השבוע כולו ולא רק בשבת. מהלך זה יכול להביא לשיפור בתרבות הפנאי של כלל הציבור, אך במיוחד של קבוצות הדתיים והחרדיים ושומרי המסורת. כיום כמעט לא מתאפשר לציבורים אלה לצאת לנופש וטיולים במהלך השנה, אלא רק בחופשת הקיץ וחופשות החגים, או על חשבון ימי עבודה ולימודים. הנהגת שבתון

⁹³ רות גביזון ויעקב מדן, מסד לאמנה חברתית חדשה בין שומרי מצוות וחופשיים בישראל, ירושלים תשס"ג, ינואר 2003, עמ' 17.

ביום שישי תאפשר לאוכלוסיות אלה להוסיף נתח משמעותי של ימי תרבות, פנאי, טיולים ובידור במהלך השבוע.⁹⁴

באופן ספציפי יותר, נראה שיש בהצעה זו פוטנציאל גבוה לקידום הספורט בחברה המסורתית והדתית.⁹⁵ ניתן לראות כי מעורבות הציבור הדתי והמסורתי בענפי הספורט גדלה בשנים האחרונות, ולראייה ניתן להזכיר את אגודת הספורט הדתית אליצור אשר מפעילה מספר גדול של קבוצות כדורסל בליגות הנמוכות לבוגרים ובליגות הנוער והצעירים, שבהן משחקים בני ובנות הציבור הדתי. לעומת ענף הכדורסל, אשר אינו משוחק כלל בשבת, בענפי ספורט אחרים, ובעיקר בענף הכדורגל, הדבר אינו מתאפשר כיום. על הביקוש הקיים בתחום זה גם בקרב הציבור הדתי ניתן ללמוד מליגות בתי הכנסת והליגות היישוביות ביישובים הדתיים הפורחות בשנים האחרונות בענף הכדורגל לצד ענף הכדורסל. כמו כן, כבר כיום קיימות קבוצות הכדורגל של עמותת "צו פיוס", אשר מפעילה בשיתוף ההתאחדות לכדורגל מעל 80 קבוצות כדורגל מעורבות (דתיים, חילונים, יהודים וערבים) אשר לא משחקות בשבת.

אם אכן יום שישי יהפוך ליום שבתון רשמי, ניתן יהיה לפעול על מנת שכלל האימונים, המשחקים והתחרויות בענפי הספורט העממי לא יתקיימו בשבת כאשר רובם ייערכו ביום שישי, זאת בכדי לאפשר לחלקים רחבים ככל הניתן של האוכלוסייה להשתתף באירועים אלה. הזזת אירועים אלו מיום השבת ליום שישי תאפשר כניסה של קהלים רחבים הרחוקים כיום מעולם הספורט לעולמות אלה, תקדם ערכים אלה בחברה הישראלית, ותעודד קירוב לבבות. ניתן לעשות זאת תוך פגיעה מינימלית

⁹⁴ עם זאת, בנושא התיירות ראו להלן עמדה שונה של משרד התיירות.

⁹⁵ על נושא זה ראה בהרחבה בפרסום קודם שלנו: אביעד הומינר ואריאל פינקלשטיין, עוד שבת של כדורגל – מתווה להסדרת משחקי הכדורגל והספורט בשבת, המכון לאסטרטגיה ציונית, אוקטובר 2015 – תשרי התשע"ו.

במצב הקיים כיום בשל העובדה כי בדרך כלל סוגיות הקשורות לזכויות שידור אינן רלוונטיות לספורט העממי, ומכיוון שהקהל במשחקים אלה הוא ממילא מצומצם יחסית.

כמו כן, בשנים האחרונות היו מספר עתירות של ספורטאים דתיים הטוענים כי הם מודרים מהשתתפות בתחרויות ספורט המתקיימות בשבת. מאבק מפורסם בנושא ניהל הסייף יובל פרייליך כנגד איגוד הסיף הישראלי החל משנת 2008,⁹⁶ ומאבק נוסף מנוהל בימים אלו על ידי הקלע אבישי ברט. ברט העפיל לגמר אליפות ישראל לבוגרים בקליעה, ועתר לבג"ץ כנגד קיום התחרות בשבת, המונע ממנו להשתתף בה.⁹⁷ המאבק המתקשר ביותר בנושא הוא של כמה משחקני הליגה הלאומית לכדורגל שעתרו לאחרונה לבית הדין לעבודה כנגד קיום משחקים בשבת, נושא שההתדיינות שלו בערכאות המשפטיות עדיין לא הסתיימה.⁹⁸

בחלק מהמקרים התערבו בתי המשפט לטובת הספורטאים הדתיים ובחלק פחות. עם זאת, גם אם בשלב זה בתי המשפט אינם מונעים את קיומן של תחרויות ספורט בשבת, ייתכן כי בעתיד תתעורר בעיה חוקית בקיום תחרויות ספורט רשמיות בשבת, כפי שקורה בימים אלו סביב סוגיית משחקי הכדורגל בשבת. לאור זאת, דומה כי שבתון ביום שישי יוכל לסייע רבות לפתור את הבעיות המשפטיות הללו מבעוד מועד.

בשולי הדברים יש לציין שלא מדובר רק באינטרס של הציבור הדתי והמסורתי. כך למשל, בחוות דעת של הוועד האולימפי בישראל שהוגשה לוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה בישראל הוצגה תמיכה בהצעה

⁹⁶ nrg מעריב, 'בג"צ קבע: אין להפלות ספורטאי בשל היותו שומר מצוות', אתר nrg, 26.10.2008.

⁹⁷ שמואל מוניץ, 'הקלע עותר נגד אליפות בשבת: "פוגע בחופש הדת"', אתר גלי צה"ל, 23.6.2015.

⁹⁸ משה שיינמן, 'אין לכם היתר לעבוד בשבת', אתר ynet, 20.8.2015.

להנהגת שבתון ביום ראשון בטענה כי הדבר יוכל להביא להגדלת מספר המשתפים בספורט התחרותי בישראל בשל השילוב של הציבור הדתי והמסורתי.⁹⁹

5.5. החברה המוסלמית והחברה הדרוזית

קבוצות המוסלמים והדרוזים, המונות יחד כ-20% מאזרחי ישראל, מציינות את היום הקדוש להן בשבוע ביום שישי. בשונה מהיהדות, בדתות אלו אין איסור על עשיית מלאכה ביום הקדוש, אך עם זאת, נהוג להקדיש חלק מהיום לתפילה, וכיום רבים נוהגים אף לנוח ולשבות בו מעבודה. בשל כך, כפי שצוין לעיל, הרעיון להנהגת שבתון ביום ראשון והפיכת יום שישי ליום עבודה זכה להתנגדות בקרב קבוצות אלו בשל חשש מפגיעה בחופש הדת והפולחן שלהם. התנגדות מעין זו הוצגה על ידי הרשות לפיתוח כלכלי של המגזר הערבי, הדרוזי והצ'רקסי, ועל ידי ארגוני מגזר שלישי כדוגמת "יוזמות קרן אברהם" והמועצה הדתית הדרוזית העליונה.

לאור זאת, נראה כי דווקא המהלך הנגדי של העצמת המנוחה ביום שישי והפיכתו ליום שבתון רשמי יכולה ליצור השפעות חיוביות בחברה המוסלמית והדרוזית:

ראשית, אך טבעי הוא שימי המנוחה במדינה יהיו מותאמים לימים המקודשים עבור קבוצות מרכזיות במדינה. מעבר לכך, ברמה הסמלית, נראה כי מהלך כזה יוכל להביא לחיזוק הקשר והשייכות בין האוכלוסייה המוסלמית והדרוזית ובין המדינה ומוסדותיה. על רקע תופעות שליליות רבות שהעכירו את היחסים בין ערבים ליהודים במדינה בשנים האחרונות, דומה כי חשיבות הדברים אינה מבוטלת.

⁹⁹ הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – דוח הוועדה, עמ' 72.

שנית, ברמה הפרקטית התאמה בין שבוע העבודה ובין אורחות חייהם של המוסלמים והדרוזים תוכל להאיץ את המהלכים לשילוב אוכלוסיות אלו בשוק התעסוקה,¹⁰⁰ מהלכים שהמדינה מקדישה עבורם מיליארדי ש"ח בשנים האחרונות והממשלה רואה בהם יעד אסטרטגי ראשון במעלה.¹⁰¹

5.6. השפעות נוספות

על כלל ההשפעות שהוזכרו לעיל יש להוסיף כי חלק גדול מניתוח ההשפעות שנעשה לעיל באשר להנהגת שבתון ביום ראשון, יהיה תקף במידה דומה גם באשר להנהגת שבתון ביום שישי. כך באשר לגידול אפשרי במסחר בשל עליית הביקוש למוצרי צריכה בעקבות הגדלת זמן הפנאי לרכישת מוצרים, וכך באשר לרווחה המוגברת בשל הגידול בפנאי המשפחתי.

באשר לתיירות, הערכנו לעיל כי התיירות בקרב הציבור הדתי-מסורתי תגדל בשל הנהגת שבתון ביום שישי, אך ראוי לציין כי חוות הדעת של משרד התיירות שהוגשה לוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה הביעה התנגדות להנהגת שבתון ביום שישי. על פי חוות הדעת יישום ההצעה לא יגדיל באופן משמעותי את התיירות, אך מנגד הוא יביא לדרישות שכר גבוהות יותר של העובדים בענף.¹⁰²

באשר להשפעה על צביון השבת, מעבר לדיון שערכנו על קיום של אירועי ספורט בשבת, אנו סבורים כי אין להנהגת שבתון ביום שישי משמעות רצינית. כפי שנכתב בפרק ג בנוגע להנהגת שבתון ביום ראשון, כך גם

¹⁰⁰ שם, עמ' 99.

¹⁰¹ הוועדה לבחינת מדיניות תעסוקה – דו"ח סופי, משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, יוני 2010, עמ' 73.

¹⁰² הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – דוח הוועדה, עמ' 99.

בנוגע להנהגת שבתון ביום שישי אנו סבורים שייתכן אמנם שבתוך מהלך של הסדר כולל לגבי מעמדה של השבת תאפשר הצעה מסוג זה להקחות כמה עוקצים מתוך המחלוקת, אך במבט כללי על סוגיית השבת נראה שאין לראות בהצעה זו יותר מאשר כלי עזר אפשרי לכך אך לא הכרחי. לדידנו, הדגש המרכזי בהסדר המחלוקת על השבת צריך להיות מופנה לכך שיושג הסדר שבתוך גבולות השבת עצמה יספק את הצדדים השונים, ללא קשר לשאלת הנהגת יום שבתון נוסף במשק.

נספח: קיצור יום העבודה ביום חמישי

על מנת להעצים את אורכו ואיכותו של החמשוש הישראלי שייווצר מהנהגת שבתון ביום שישי, אנו קוראים וממליצים למעסיקים ולעובדים לאפשר ככל הניתן את קיצורו של יום העבודה ביום חמישי בכשעתיים, במקביל להארכת יום העבודה בימים ראשון עד רביעי בכחצי שעה.

בהערכה ראשונית, נראה כי מהלך זה יוביל למספר שינויים מרכזיים:

א. מעמדו של חמישי בערב כזמן בילוי יתעצם. כך למשל, המהלך יקל על קיום אירועי ספורט, תרבות ובילוי שבדרך כלל נערכים בשבת כבר ביום חמישי בערב.

ב. מעמדו של יום שישי כיום לבילוי ותרבות יתחזק בשל העובדה שחלקים נרחבים בחברה היהודית יוכלו להעביר ליום חמישי את ההכנות לשבת, על מנת לפנות לעצמם זמן משפחה, נופש ופנאי ביום שישי.

כפי שנטען בפרק ג, גם לגבי מהלך זה אנו סבורים שהוא לא יעלים את המתחים סביב סוגיית השבת. כך, עדיין יהיו מי שידרשו לפתוח/לסגור בתי מסחר ומקומות בילוי בשבת, וכן להפעיל/להשבית תחבורה ציבורית בשבת. עם זאת, נדמה כי השינוי המוצע יגרום לכך שפעילויות פנאי משפחתיות, מנופש ועד שופינג, יתקיימו ביתר שאת בימים חמישי ושישי, וכתוצאה מכך חלקן של פעילויות אלה בשבת ירד.

עם זאת, אנו ממליצים לא לקבוע זאת בחקיקה או בחקיקת משנה, משתי סיבות: ראשית, מהלך חקיקה מעין זה מהווה התערבות מוגזמת לדעתנו בחופש הפרט של העובדים והמעסיקים. שנית, הארכת ימי העבודה בימים ראשון עד רביעי יכולה להביא לפגיעה בפריון העבודה כפי שהוסבר בפרקים הקודמים, ולפיכך אנו סבורים שיש להשאיר את שיקול הדעת

בנושא לכל מעסיק על פי שיקול דעתו האישית באשר להשפעה של המהלך על פיריון העבודה של עובדיו.

בשולי הדברים ראוי להעיר כי ישנה אפשרות נוספת לקיצור יום העבודה ביום חמישי שאינה כוללת את הארכת יום העבודה בימים ראשון עד רביעי, וזאת במסגרת מהלך כולל של קיצור שבוע העבודה בישראל. כיום, שבוע העבודה בישראל מונה 43 שעות שבועיות, ואילו במרבית מדינות העולם המערבי שבוע העבודה מונה 40 שעות שבועיות. בנייר עמדה זה לא עסקנו בסוגיית קיצור שבוע העבודה בשל השלכותיה הרוחביות על הכלכלה,¹⁰³ אך נראה כי אם אכן יקוצר בעתיד שבוע העבודה בישראל בשלוש שעות, ניתן יהיה לעשות זאת באמצעות קיצור שבוע העבודה ביום חמישי, ולא בהכרח באמצעות מעבר לשמונה שעות עבודה ביום בימים ראשון עד חמישי.

---

¹⁰³ ראו לעיל, הערה 80.

ביבליוגרפיה

אזולאי, מורן, 'בנט ידרוש מנתניהו: יום ראשון – שבתון', אתר ynet,

3.2.2013

אלמגור-לוטן, אורלי, ימי חופשה בבתי-ספר יסודיים לעומת ימי חופשה במשק – סקירה משווה, הכנסת – מרכז המחקר והמידע, י"ב שבט תשע"ב

– 5 בפברואר 2012

אלפסי, מיכל, חוק שעות עבודה ומנוחה – שכירים העובדים ביום המנוחה, משרד התמ"ת, מינהל מחקר וכלכלה

בחור-ניר, דיאנה, 'ועדות להרחבת השירות בצה"ל ולקיצור שבוע

העבודה', אתר ynet, 8.2.2004

בסוק, מוטי, 'מי התנגד לפני עשור לשבתון ביום ראשון? שר האוצר סילבן

שלום', אתר דה מרקר, 10.7.2011

גביוזון, רות ומדן, יעקב, מסד לאמנה חברתית חדשה בין שומרי מצוות

וחופשיים בישראל, ירושלים תשס"ג, ינואר 2003

דברת, זהבה, 'נגד הצעת החוק לקיצור שבוע העבודה', אתר גלובס,

29.5.2002

הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה – דוח הוועדה, המועצה הלאומית

לכלכלה, מרץ 2013

הוועדה לבחינת מדיניות תעסוקה – דו"ח סופי, משרד התעשייה, המסחר

והתעסוקה, יוני 2010

הומינר, אביעד ופינקלשטיין, אריאל, עוד שבת של כדורגל – מתווה

להסדרת משחקי הכדורגל והספורט בשבת, המכון לאסטרטגיה ציונית,

אוקטובר 2015 – תשרי התשע"ו

המשרד לשיתוף פעולה אזורי, טיוטת דוח הוועדה לבחינת מבנה שבוע העבודה - הצגת דעת מיעוט מפורטת של המשרד לפיתוח הנגב והגליל, פברואר 2013, סעיף "עיקרי התוכנית"

התאחדות התעשיינים, מעבר לשבוע עבודה מקוצר: השלכות צפויות על התעשייה, 17 ביוני 2007

ויסברג, הילה ואחרים, 'שבוע עבודה מקוצר? ההסתדרות: רעיון מעניין'; האוצר: 'יפגע בתוצר', אתר דה-מארקר, 6.7.2011

ויסמן, לילך, 'סילבן שלום: סוף שבוע ארוך עד יום ראשון ישנה את המדינה', אתר גלובס, 26.2.2011

זינגר, רוני, 'הממשלה תבחן את הפיכת יום ראשון ליום מנוחה', אתר כלכליסט, 17.12.2015

חוק יום חינוך ארוך ולימודי העשרה, התשנ"ז-1997

חסון, ניר, 'עיריית ירושלים תגביר את האכיפה נגד מרכולים הפתוחים בשבת במרכז העיר', אתר הארץ, 18.8.2015

כהונאי, סמי, שינוי שבוע העבודה: השלכות כלכליות, הכנסת: מרכז המחקר והמידע, 30 בינואר 2005

כוח המשימה הלאומי לקידום החינוך בישראל, התוכנית הלאומית לחינוך (דו"ח דברת), טבת תשס"ה – ינואר 2005

לנגנטל, נחום, הצעת חוק התאמת שעות עבודה ומנוחה לצרכי המשק והחברה התש"ס-2000

מוניץ, שמואל, 'הקלע עותר נגד אליפות בשבת: פוגע בחופש הדת', אתר גלי צה"ל, 23.6.2015

מניב, עמרי, 'סופ"ש ארוך? התוכנית: יום א' חופשי פעם בחודש', אתר nana10, 20.2.2014

מערכת וואלה, 'השר שרנסקי מציע: (גם) ראשון יהיה שבתון', אתר וואלה, 26.6.2000 אביאל מגנזי, 'סופ"ש ארוך – הרעיון הממוחזר מלפני עשור', אתר ynet, 5.7.2011

נס, לאה, הצעת חוק שעות עבודה ומנוחה (תיקון - שינוי שבוע העבודה) התשס"ד-2004

נספח להסכם הקואליציוני, מסמך עקרונות למסגרת להבנה בין נציגי הסיעות הליכוד, שינוי והמפד"ל

פפרמן, בני, 'לעבוד בשישי לנוח בראשון', אתר דה-מארקר, 25.4.2003 פרוטוקול הישיבה השמונים-ושש של הכנסת השלוש-עשרה, יום שלישי, י"ג באייר התשנ"ג

קורן, אורה, 'הממשלה יוזמת פיילוט: יום ראשון חופשי בתחילת כל חודש', אתר דה-מארקר, 26.3.2013

קם, זאב, 'לבני: "לכבד את השבת זו לא טובה שאנחנו עושים לחרדים"'. אתר nrg, 30.6.2014

רובינשטיין, אלון, מסמך רקע בנושא: השלכות חברתיות הצפויות ממעבר לשבוע עבודה מקוצר, מוגש לחה"כ לאה נס, הכנסת: מרכז המחקר והמידע, יולי 2004

שיינמן, משה, 'אין לכם היתר לעבוד בשבת', אתר ynet, 20.8.2015 שיף, אבי, 'דרעי על סערת שרונה: "לא חוקי, ואף אחד לא אוכף את החוק"', אתר בחדרי חרדים, 26.8.2015

שירות גלובס, 'יוזמת סופ"ש ארוך מקבלת תפנית: לבני תפעל לקידום

חקיקה', אתר גלובס, 30.6.2014

שעלאן, חסן, 'ערבים נגד החופש ביום א': יפגע בתפילות שישי', אתר

ynet, 5.7.2011

שרביט, נועם, 'הצעת חוק: שבוע עבודה בן 5 ימים ויום ראשון כיום

המנוחה', אתר news1, 16.3.2004

שרוני, יהודה, 'שר הפנים סילבן שלום יוזם פעם נוספת מעבר לסוף שבוע

ארוך', אתר מעריב, 23.8.2015

שרנסקי, נתן, הצעת חוק שעות עבודה ומנוחה (תיקון - שעות המנוחה

השבועית) התשס"ו-2006

שרקי, יאיר, 'הקרב על ההעסקה בשבת ממשיך', אתר מאקו, 31.8.2015

nrg מעריב, 'בג"צ קבע: אין להפלות ספורטאי בשל היותו שומר מצוות',

אתר nrg, 26.10.2008

Our proposal also fits in nicely with the recommendation of the Dovrat Committee to cancel school studies on Friday, resulting in a 5 day school week which is common in most Western countries. This would also save large sums of money. The proposition to cancel school studies on Friday has also received the support of parents' unions, which have long advocated contiguity between the school and work weeks. An additional advantage, is that Friday, a sacred day for Moslems and Druze, also becomes a national day of rest. The very fact that the State will recognize Friday as an official day of rest will serve to strengthen ties between these groups and the State, and might even strengthen the integration of these groups into the labor market. In contrast to the proposal promoting Sunday as the official day of rest which would be very costly, declaring Friday as an official day of rest involves minor costs so that the change is more feasible.

Furthermore, in the appendix to this position paper there is a proposition for employers and employees to reduce the work hours on Thursday by two, while extending the other work days by a half hour, thus enhancing the quality of the Israeli *Hamshoosh* - an extended weekend beginning Thursday afternoon, including Friday and Saturday as official days of rest.

numerous negative economic consequences. It was the committee's opinion that the main disadvantage of the proposal lies in the fact that by turning Friday into a short work day, and extending work hours on other weekdays, productivity will be reduced, resulting in a lower GDP and ultimately in less money for every citizen. For this reason, all the central economic bodies in Israel have objected to the proposal, claiming that it would harm Israel's economy. Some other significant objections were made claiming the move was unfeasible due to the heavy traffic congestion that would result from the partial work day on Fridays, and also because significant entities like the IDF and parts of the education system would not fit in with the new work schedule, thus making it even less feasible. The Moslem and Druze communities, comprising about 20% of Israel's population, have also voiced their objection to the move, which would turn Friday – regarded by them as a sacred day - into a an official, albeit part-time, work day. Although the committee agreed that the move would be advantageous to sports and cultural activities in light of the numerous disadvantages. It decided to reject the proposal.

Two different public opinion polls concerning this matter show that about 50% of the public supports the proposal, while 43-44% oppose it, even if it entailed a reduction in work hours. Among the supporters, many said that if the move would harm their personal finances in any way, they would oppose it.

In light of the above, this position paper proposes a change of course in the public debate. We advocate making Friday a full day of rest, thus creating a long weekend, beginning Thursday night and ending Sunday morning. We believe that most of the advantages to sports and culture resulting from a day off on Sunday, can also be achieved by means of this proposal, with a special focus on integrating religiously observant athletes in sports competitions.

Abstract

The idea of fixing another official day of rest in the State of Israeli has come up on numerous occasions in the course of public debate, as well as in the Knesset, since the year 2000. Traditionally speaking, those advocating an additional official day of rest for the Israeli economy propose Sunday. The most serious proposal to be submitted thus far suggested that most of Sunday's work hours be made up on Friday, which would, in turn, become a part-time work day, while the remaining hours would be made up by adding half an hour to each work day, Monday through Thursday. Those in favor of the move made the following claims: Such a move would strengthen the Israeli economy by making it compatible with Western economies around the world in terms of rest and work days; it would also strengthen the various fields of culture, sports and tourism and render numerous solutions - aimed at settling the religious status of the Sabbath – feasible.

The writers of this position paper believe that the claims made in favor of the new national work schedule and its ability to promote new regulation with regards to the status of the Sabbath are exaggerated. It is possible, though, that as part of an overall arrangement regarding the status of the Sabbath, such a proposal might take the edge off some of the more heated points of dispute; however, a broader view of the Sabbath issue suggests that the subject proposal should be considered as no more than a minor tool in this regard. It is not an essential component. The central focal point in any arrangement settling the official status of the Sabbath must be one that offers solutions from within the current Sabbath framework with adjustments to make it more amenable to all levant parties.

As to the claims of economic benefit from such a step, an inter-ministerial committee which examined the proposed change, headed by Israel's National Economic Council, pointed to

המכון לאסטרטגיה ציונית
THE INSTITUTE FOR ZIONIST STRATEGIES

המכון לאסטרטגיה ציונית הוא גוף עצמאי הפועל למען שמירת צביונה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל על פי עקרונות מגילת העצמאות.

המכון פועל לשמירת זכויות האדם במדינת ישראל ברוח עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל.

המכון פועל למען הידוק הקשר בין יהודי התפוצות למדינת ישראל על פי ערכי הציונות. המכון עוסק בעריכת מחקרים, כתיבת תכניות והגשתן, הדרכת מנהיגים צעירים, ייזום כינוסים, סמינרים, סיורים ופעילויות אחרות למען חיזוקה של מדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי.

The Institute for Zionist Strategies is an independent non-partisan organization dedicated to the preservation of the Jewish and democratic character of the state of Israel, according to the principles of Israel's Declaration of Independence.

The Institute strives to promote human rights within Israel in the spirit of the principles of freedom, justice, integrity, and peace as prescribed by the Jewish Heritage.

The Institute strives to fortify the bond between the Jews in the Diaspora and the state of Israel, according to the values of Zionism.

The Institute engages in research, formulation and advancement of programs, training of young leadership, organization of policy conferences, seminars, and field study missions, and in other activities to strengthen the State of Israel as the National Homeland of the Jewish People.

רחוב עם ועולמו 8, מיקוד : 9546306 ירושלים
8 Am Veolamo St., 9546306 Jerusalem
Tel. +972 2 581 7196; Fax: +972 2 532 2422
info@izs.org.il; www.izs.org.il

המכון לאסטרטגיה ציונית
ע"ר
THE INSTITUTE FOR ZIONIST STRATEGIES

The Israeli Hamshoosh

A Practical Proposal for The Israeli Version of a Long Weekend

Written by Yair Berlin, Eitan Yarden,
Aviad Houminer and Ariel Finkelstein

"The nation state of the Jewish People" Project

February 2016

Shvat 5776